

2018

Buursteden als partners

Onderzoek of een bestendige gemeentebestuurlijke relatie oftewel een partnerschapsrelatie voordelen kan genereren bij het overwinnen van belemmerende grenseffecten

C. Freriks-Elting
Saxion University of Applied Sciences,
Business Administration

Opdrachtgever: Lectoraat Gebiedsont-
wikkeling & Recht,
Mr. Y. Denissen-Visscher

1^e lezer: Drs. E. Wierstra
2^e lezer: Drs. G. Stegeman

Juni 2018

University
of Applied
Sciences

Buursteden als partners

Onderzoek of een bestendige gemeentebestuurlijke relatie oftewel een partnerschapsrelatie tussen buursteden aan weerszijden van de grens voordelen kan genereren bij het overwinnen van belemmerende grenseffecten

Saxion University of Applied Sciences
Business Administration

Lectoraat Gebiedsontwikkeling & Recht
Juni 2018

Datum:	10 juni 2018
Student:	C. Freriks-Elting
Studentnummer:	318661
Eerste lezer:	Dhr. E. Wierstra
Tweede lezer:	Mw. G. Stegeman
Contactpersoon opdrachtgever:	Mw. Y. Denissen-Visscher

Voorwoord

Deze scriptie is geschreven binnen het kader van mijn afstudeeropdracht van mijn opleiding in de Bedrijfskunde MER (Management, Economie en Recht) aan de Hogeschool Saxion te Enschede. Opdrachtgever is het lectoraat Gebiedsontwikkeling & Recht dat onderzoek doet met betrekking tot de juridische mogelijkheden en consequenties van internationale samenwerkingsverbanden in de grensregio. Voorgaande heeft geleid tot een opdracht waarin de gevolgen van een samenwerking tussen grenssteden op basis van een partnerschapsrelatie vanuit bedrijfseconomisch oogpunt onderzocht worden. Deze opdracht is aan mij toegewezen. Ik wil het lectoraat Gebiedsontwikkeling & Recht in de persoon van Yvonne Denissen-Visscher bedanken voor het beschikbaar stellen van deze opdracht en het in mij gestelde vertrouwen.

Tevens wil ik hierbij van de gelegenheid gebruik maken bij de respondenten Rieja Raven en Dieter Lindschulte (GVZ Europark) en Patricia Kruytzer en Hans Hoever (Openbaar lichaam/Zweckverband Eurode) te bedanken voor hun medewerking en de vele informatie die zij met mij gedeeld hebben.

Daarnaast wil ik mijn begeleiders danken voor hun ondersteuning bij dit traject en bij mijn collega's bedanken waarmee ik vaak op effectieve wijze mocht sparren over dit onderzoek. Mijn familie en vrienden wil ik danken voor hun morele ondersteuning bij dit schrijfproces.

Ik wens u veel leesplezier.

Claudia Freriks-Elting
Dinxperlo, 10 juni 2018

Samenvatting

Aanleiding

Ruim vijftientig jaar na de invoering van het vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen in de Europese Unie constateert het Centrale Planbureau (CPB) dat grensregio's met name aan de Duitse grens nog steeds agglomeratienadelen ondervinden door hun ligging aan de grens. Deze agglomeratienadelen vormen belemmeringen die door verschillende grensfactoren worden beïnvloed, zijnde verschillen in taal en cultuur, institutionele verschillen, een beperkt wegennetwerk of openbaar vervoer, informatieachterstand en insidervoordelen, psychologische factoren en economische verschillen en asymmetrische effecten. Dit, terwijl er middels vele verenigingen en organisaties sinds jaren over en weer gezamenlijk activiteiten hebben plaatsgevonden.

Doel

Onderzocht wordt of door een andere invulling van de samenwerking op gemeentebestuurlijk niveau positieve effecten gegenereerd kunnen worden, die de belemmeringen door grenseffecten weg kunnen nemen of kunnen verminderen. Daarbij is ingezoomd op twee stedenparen die zowel buursteden aan weerszijden van de grens zijn en ook een formele samenwerking met elkaar zijn aangegaan. De stedenparen zijn Kerkrade en Herzogenrath met hun gezamenlijk openbaar lichaam Eurode en Coevorden en Samtgemeinde Emlichheim vanwege hun gezamenlijk project GVZ Europark.

De centrale vraagstelling is daarbij "In hoeverre zijn er uit economisch perspectief efficiencyvoordelen te behalen als grenssteden samenwerken op basis van een partnerschapsrelatie respectievelijk een bestendige relatie tussen de besturen van de grenssteden aan weerszijden van de grens ten opzichte van samenwerking in incidentele projecten?"

De onderzoeksvragen die uit deze probleemstelling voortvloeien zijn:

1. In hoeverre is er verschil in agglomeratie effecten tussen de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim?
2. Wat zijn de ervaringen van de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim ten opzichte van de grensfactoren die in de CPB notitie genoemd worden?
3. Op welke wijze gaan de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim om met eventuele belemmeringen door grensfactoren? Is er verschil in de benadering?
4. Zijn er succesfactoren en valkuilen die een positief effect van een partnerschap zouden kunnen beïnvloeden?
5. Zijn er bepaalde sociaaleconomische kenmerken met betrekking tot de grensfactoren en/of de DESTEP-variabelen waaraan een partnerstad moet voldoen voor een mogelijk positief effect op de grensfactoren?
6. Zijn er bepaalde relationele voorwaarden/criteria waardoor men bewust wel/niet voor een partnerstadsrelatie kiest?

Methode

Vooraf heeft een uitgebreid deskresearch plaats gevonden waarin onder andere via de DESTEP-methode de actuele situatie in beeld gebracht is met betrekking tot de samenwerking en de sociaaleconomische kenmerken van de gemeenten. Vervolgens zijn medewerkers geïnterviewd van de betrokken organisaties Europark en Eurode om hun ervaringen met betrekking tot hun samenwerking en de grenseffecten te inventariseren.

Resultaten

Alle vier steden benadrukten dat zij een partnerstadsrelatie sec met culturele activiteiten invulling zouden geven, zonder dat de actuele problematiek waarvoor zij hun samenwerking opgezet hebben

opgelost zou worden. Een partnerstadsrelatie is echter niet alleen als vriendschappelijke relatie bedoeld die alleen culturele doeleinden dient, maar daarnaast ook als een bestendige relatie op gemeentebestuurlijk niveau met ruimte voor handel en sociaaleconomische projecten. Zo wordt in dit onderzoek de samenwerking van Kerkrade en Herzogenrath door het bestendige karakter op bestuurlijk niveau alsnog gezien als partnerstadsrelatie.

Met betrekking tot een verschil in de agglomeratie effecten tussen beide stedenparen is geen direct resultaat te zien omdat de gegevens van het CPB niet op gemeenteniveau gebaseerd zijn. Zij hebben een globalere indeling gekozen en noemen enkel een verschil tussen de regio's Oost-Drenthe en Limburg.

Uit de statistieken van de online-databases blijkt dat Coevorden en Samtgemeinde Emlichheim met betrekking tot het aantal banen lager scoren dan Kerkrade en Herzogenrath. Het marktpotentieel ligt in Limburg inderdaad wat hoger. Zij beschikken over bijna een dubbel zo groot aantal banen dan Coevorden en Emlichheim. Er heerst in de gehele regio meer bedrijvigheid doordat de universiteiten in Aachen en Maastricht als aanjagers van de economie fungeren en profiteren van de opkomende hightech industrie.

Er konden helaas geen exacte gegevens op gemeenteniveau opgehaald worden omtrent de bruto lonen in de Duitse steden maar uit de interviews blijkt dat gemiddeld de Duitse lonen lager liggen dan de Nederlandse lonen. Door de verschillende financiële maatregelen aan weerszijden wegen de voor- en nadelen vaak tegen elkaar op.

Coevorden en Emlichheim beschikken mede door het terminal van het Europark over een ruim aanbod aan verkeersterrein voor goederenvervoer. Alleen loopt het openbaar vervoer met betrekking tot het personenvervoer in de gehele regio achter en zorgt daarbij voor een nog groter obstakel omtrent arbeidsmobiliteit in de gehele regio, laat staan in de verbindingen naar het buurland.

In Kerkrade en Herzogenrath sluit het openbaar vervoer prima aan en zorgt voor een goede verbinding naar de grote steden in het achterland.

Voor alle vier steden zijn de grensfactoren bekende belemmeringen en wegen zij mee in de agglomeratie effecten. De benadering door de partnersteden is echter een andere dan door de buursteden die alleen op projectbasis gezamenlijke activiteiten ontplooiën. Zij benadrukken het relationele aspect veel meer in hun samenwerking en voelen zich veel meer verantwoordelijk deze belemmeringen voor hun burgers en bedrijven te slechten.

Conclusie

Een partnerstadsrelatie is niet in alle gevallen de juiste term voor een bestendige samenwerking op gemeentebestuurlijk niveau. Hoe de partnersteden hun relatie benoemen is in feite niet belangrijk, zolang het maar een formele samenwerking is tussen de gemeentebesturen waarin regelmatig overleg plaatsvindt over de actuele situatie en de grensbelemmeringen die zij ervaren en de mogelijkheden om tot een gezamenlijke oplossing te komen.

Een partnerstadsrelatie zorgt op het gebied van de sociaaleconomische kenmerken niet direct voor meetbare resultaten maar door het gezamenlijk optrekken van de besturen zorgen zij dat deze belemmeringen sneller de aandacht krijgen van de gehele regio en hogere overheidsinstanties hen daarin ondersteunen.

Deels kan dit ook opgevangen worden door tijdelijke gezamenlijke projecten maar verwatert de relatie en is men niet op de hoogte van de actuele ontwikkelingen in het buurland. Daardoor kan men voor onaangename verrassingen komen te staan tijdens de uitvoering van deze projecten.

Een ander voordeel is dat door het bestendige inspelen op de grenseffecten op verschillende beleidsterreinen een groter effect behaald kan worden. Ook hierin vormen continuïteit en een breed draagvlak een beslissende factor.

Aanbeveling

Grenssteden zijn gebaat bij een regelmatig en continue uitwisseling op gemeentebestuurlijk niveau over de actuele situatie, gezamenlijke lopende projecten en aandachtspunten op andere alledaagse knelpunten, zodat elkaars interesses, belangen en de actuele politieke en sociaaleconomische situatie bij elkaar bekend zijn en op veranderingen daarin vroegtijdig geanticipeerd kan worden. Het is echter ook zo dat een langdurige partnerschapsrelatie verplichtingen met zich meebrengt en de nodige tijd en inzet vraagt. Halfslachtige pogingen daarin zijn gedoemd te mislukken.

Voordat er nieuwe structuren opgezet worden, dient met name gebruik gemaakt te worden van de historisch gegroeide samenwerking en deze uit te breiden.

De aanwezigheid van een vast contactpersoon voor interne en externe contacten zorgt ervoor dat de betrokken partijen van de projecten op de verschillende beleidsterreinen elkaar kunnen vinden. Tegelijkertijd kan deze contactpersoon het bestuur terzijde staan om mee te denken over nieuwe verbindingen die door hun samenwerking eventuele knelpunten zouden kunnen oplossen.

Ook voor de contactpersoon geldt dat het aantal ingezette fte in verhouding moet blijven met het aantal projecten die lopen en de contacten die onderhouden moeten worden.

Geef knelpunten die in het horizontale overleg op bestuurlijk niveau geconstateerd zijn en waar de gemeenten binnen hun bevoegdheden geen oplossingen voor kunnen bieden een groter platform. Door gezamenlijk op te treden kan het sneller onder de aandacht gebracht worden bij hogere overheidsinstanties waardoor een aanpak op regionaal of zelfs landelijk niveau sneller en effectiever opgezet kan worden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Samenvatting.....	2
Inhoudsopgave	5
1. Inleiding	6
1.1. Aanleiding	6
1.2. Leeswijzer	7
1.3. Begripsafbakening	7
2. Doelstelling en onderzoeksvragen	10
3. Theoretisch kader	12
3.1. Agglomeratietheorie	12
3.2. Internationaal management – cultureel filter bij internationale samenwerking	14
3.3. DESTEP	15
4. Onderzoeksmethoden	16
5. Case studies	20
5.1. Kerkrade en Herzogenrath	20
5.2. Coevorden en Samtgemeinde Emlichheim	26
6. Resultaten.....	31
6.1. Kerkrade en Herzogenrath	31
6.2. Coevorden en Samtgemeinde Emlichheim	36
6.3. Haaksbergen en Ahaus	40
6.4. Winterswijk en Vreden	41
6.5. Weergave per onderzoeksvraag.....	43
7. Conclusie	50
8. Aanbevelingen	53
Referentielijst	54
Afbeeldingen	56
Bijlage 1	56
Bijlage 2	56

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Sinds de ondertekening van de Europese Akte in 1986 was voor de huidige Europese Unie de basis gelegd voor het vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen in de (toen nog) Europese Economische Gemeenschap (EEG). Uiterlijk op 31 december 1992 om middernacht moest deze doelstelling gerealiseerd zijn (Vleuten, 2012). Zo ook voor Nederland met zijn landsgrenzen met Duitsland en België.

Ruim dertig jaar na deze grondsteen en vijftientwintig jaar na de realisatie daarvan is bijna niet meer voor te stellen hoe het zou zijn als de grenzen gesloten zouden zijn. Talloze Europese en bilaterale verdragen en grensoverschrijdende projecten aan weerszijden hebben eraan bijgedragen dat de inwoners van de grensregio's deze grenzen in hun beleving tijdens hun dagelijkse activiteiten nauwelijks meer waarnemen, getuige de vele dienstverleners zoals Euregio en EURES e.z.v.

Naar aanleiding van het colloquium 'Grensstad, partnerstad' op 17 juni 2014 werd door het lectoraat Gebiedsontwikkeling en Recht van het Saxion in Enschede/Deventer de wens geuit verder onderzoek te doen over een eventuele meerwaarde voor partnersteden in hetzelfde grensgebied. Haaksbergen en Ahaus lieten in een presentatie zien hoe zij invulling geven aan een langdurige partnerschapsrelatie en wat deze voor hen betekende. In een daarop volgend vooronderzoek werd door onderzoeker specifiek gekeken waarin zich de meerwaarde voor Haaksbergen en Ahaus weerspiegelt en of deze meerwaarde ook voor Winterswijk en Vreden betekenis zou kunnen hebben. Laatst genoemde onderhouden geen partnerstadsrelatie met elkaar maar ondersteunen relatief veel grensoverschrijdende activiteiten en zetten met enige regelmaat gezamenlijke projecten op die los van elkaar staan (Freriks, 2016).

Steden en regio's hebben met name op economisch gebied een wisselwerking op elkaar. Zij profiteren in het gunstigste geval van elkaars marktpotentieel (agglomeratievoordeel) maar kunnen ook een negatief effect op elkaar hebben (agglomeratienadeel). Het Centraal Planbureau (CPB) constateerde in november 2016 in zijn notitie 'De arbeidsmarkt aan de grens met en zonder grensbelemmeringen' dat de grensregio's aan de Duitse en Belgische grens door de grens nog steeds meer agglomeratienadelen ondervinden dan agglomeratievoordelen ten opzichte van het binnenland.

Met de achterliggende gedachte van een partnerstadsrelatie tussen twee grenssteden in plaats van met steden in verre landen, zoals Haaksbergen en Ahaus dat deden, rees de vraag of een partnerstadsrelatie ervoor zou kunnen zorgen dat de grenseffecten verminderd zouden kunnen worden. De oorspronkelijke vraag van dit onderzoek was daarom gericht of er een verschil in wel en niet-partnersteden was (die ook buursteden van elkaar waren) met betrekking tot de agglomeratie effecten.

Gaandeweg dit onderzoek bleek de invulling van de definitie partnerstad zo divers dat er weinig voorbeelden over bleven met een exacte invulling volgens de definitie en is afgeweken van de term partnerstadsrelatie. De oorspronkelijke term is daarom gewijzigd in 'steden met een bestendige relatie die door gemeentebesturen ondersteund en uitgedragen wordt' met de vraag of zij door deze samenwerking positieve effecten ervaren.

Vanwege de weinige voorbeelden die overbleven is gekozen voor een casestudie over twee stedenparen, waarvan de gezamenlijke projecten op een formele, structurele manier met elkaar vastgelegd zijn maar die alsnog verschillen in de uitvoering met betrekking tot het onderhouden van contacten op gemeentebestuurlijk niveau. Daarbij bleef de vraag bestaan of zij door deze relatie een positief effect bereiken op de agglomeratienadelen.

Een aanvullende factor was een zo groot mogelijke spreiding over de gehele grensstreek met Duitsland te genereren. De voorstudie had betrekking op de steden Haaksbergen-Ahaus en Winterswijk-Vreden. Deze liggen in het midden van het land. In aanvulling daarop is in het noorden het stedenpaar Coevorden en Emlichheim gekozen met hun gezamenlijk project het Europark. In het zuiden viel de keus op Kerkrade en Herzogenrath, die zich in Eurode als Europees openbaar lichaam met elkaar verbonden hebben.

1.2. Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft de probleemstelling en de onderzoeksvragen die daaruit voortvloeien weer. Hoofdstuk 3 beschrijft het theoretisch kader dat helpt de beschikbare gegevens te duiden en te analyseren. In hoofdstuk 4 volgt een omschrijving van de actuele situatie van de grenssteden Herzogenrath (Duitsland) en Kerkrade (Nederland) en van de grenssteden Coevorden (Nederland) en Emlichheim (Duitsland). In hoofdstuk 5 worden alle resultaten vanuit de verschillende onderzoeksmethoden samengevoegd en geanalyseerd, waarbij een antwoord wordt geformuleerd op de onderzoeksvragen, gevolgd door de conclusies en aanbevelingen in de hoofdstukken 6 en 7.

1.3. Begripsafbakening

Partnerstad: Ook wel zusterstad genoemd, meestal in België. “Een partnerstad is een plaats die met een andere stad of gemeente in een stedenband (ook jumelage) verbonden is en op grond daarvan een programma van samenwerking en uitwisseling heeft, meestal op het gebied van handel, sport en cultuur” (Encyclo, 2016). “De stedenbanden worden onderhouden door de gemeente zelf en/of een of meer particuliere organisaties binnen deze gemeente” (Wikipedia, 2016).

Stedenband: Ook jumelage genoemd, meestal in België. “Een stedenband is een al dan niet geformaliseerde band met een partnerstad in het buitenland. Stedenbanden met (Oost-) Europa hebben vaak tot doel het tonen van vriendschap, kennis nemen van elkaars cultuur en elkaar wederzijds ondersteunen in het bestuur van de stad. Een stedenband met een stad of regio in Azië, Afrika of Latijns-Amerika heeft vaak ontwikkelingssamenwerking tot doel. Meer dan drie kwart van de Nederlandse gemeenten heeft een stedenband met een gemeente in een ander land” (Wikipedia, 2016).

EURES: **European Employment Services** van het UWV /UWV WERKbedrijf : “EURES is een samenwerkingsnetwerk dat is opgezet om het vrije verkeer van werknemers tussen de 28 EU-lidstaten, Zwitserland, IJsland, Liechtenstein en Noorwegen te vergemakkelijken” (EURES, 2016).

Euregio:	Grensoverschrijdend samenwerkingsverband van gebieden die liggen in de Europese Unie, in dit geval EUREGIO Gronau aan weerszijde van de Duits/Nederlandse grens. EUREGIO is oorspronkelijk opgericht voor grensoverschrijdende gebiedsontwikkeling die vervolgens leidde tot een grensoverschrijdende samenwerking (Euregio, 2016).
Kreisverband:	regionale samenvoeging van steden per regio in Duitsland
Statline:	database van het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS)
Eurode :	Eurode Zweckverband of openbaar lichaam Eurode, Eurode is een Europees openbaar lichaam en is opgericht met het doel de alledaagse problemen op te lossen die de grensgemeenten Herzogenrath en Kerkrade ondervinden door het verloop van de grens, binnen de gemeentelijke bevoegdheden (Eurode Business Centrum (EBC), 2018), de raad bestaat deels uit de wethouders van Kerkrade en deels uit Herzogenrath. De beide burgemeesters zijn bij toerbeurt voorzitter voor twee jaar.
Eurode Business Center:	(EBC) Dienstverleningscentrum met allerlei verschillende dienstverleners die activiteiten aan weerszijden van de grens ondersteunen, gevestigd in hun gebouw centraal op het grensverloop van de beide landsgrenzen.
Europark:	Entwicklungsgesellschaft der Europark GmbH, Güterverkehrszentrum (GVZ) Europark Coevorden-Emlichheim GmbH, het bedrijventerrein waarvan de gemeenten Coevorden en Samtgemeinde Emlichheim ieders voor 50% aandeelhouders zijn. Doelstelling voor dit initiatief was het versterken van de sociaaleconomische structuur van de grensregio, het scheppen van werkgelegenheid en de benutting van de strategische ligging tussen de havens van Hamburg en Rotterdam/Amsterdam, het spoorwegennet en de verbeterde positie ten opzichte van de autosnelwegen A37 en de verbinding naar de A31. Mede door de opening van de Euroterminal II in 2007 heeft het Europark goede transportverbindingen voor het verkeer via spoor, weg en water van en naar Scandinavië, Duitsland, Polen en de Baltische staten. In 2011 heeft het Europark de status van Güterverkehrszentrum (GVZ) verkregen. (GVZ Europark, 2018)
Parkstad:	Parkstad Limburg is een bestuurlijk samenwerkingsverband in Zuidoost-Limburg, met in totaal 255.000 inwoners. De gemeenten Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Brunssum, Nuth, Voerendaal, Simpelveld en Onderbanken vormen samen Parkstad Limburg (Wikipedia Parkstad Limburg, 2017).
INTERREG Europe:	Ondersteunt interregionale samenwerking door heel Europa voor alle 28 lidstaten van de Europese Unie, plus Zwitserland en Noorwegen. Het richt zich op de beleidsinstrumenten voor regionale ontwikkeling, met name de Structuurfondsprogramma's. Het programma co-financiert projecten en platforms voor regionale of lokale overheden en andere partners. (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2018)
KRAKE:	project KRAKE (kr achtige k ernen / sterke Dörfer), project waarin oplossingen bedacht worden voor kleine dorpen die de uitdagingen van krimp aan willen gaan, bij dit project zijn ca 40 Nederlandse en Duitse dorpen betrokken (Projekt KRAKE , 2018)

Buurtaal: Project waarin Nederlandse en Duitse basisscholen aan beide zijden van de grens de implementatie van kwalitatief hoogwaardig buurtaalonderwijs op basisscholen centraal stelt. De scholen gaan grensoverschrijdende partnerschappen aan om zo op een intensieve manier kennis op te doen van elkaars taal en de cultuur. (Achterhoek 2020, 2018)

**Gecorrigeerde
Verschillen-**

Methode: Het CPB gebruikt deze methode om het huidige gemiddelde verschil per arbeidsmarktindicator tussen grensgemeenten en niet-grensgemeenten vast te stellen. Daarbij maken zij gebruik van de volgende arbeidsmarktindicatoren: het aantal beschikbare banen, arbeidsparticipatie, de lonen, de werkgelegenheid en het bruto regionaal product. Dat doen zij via een regressieanalyse, een veel gebruikte statistische techniek voor het analyseren van gegevens waarin (mogelijk) sprake is van een specifieke samenhang.

Voor een zo zuiver mogelijke vergelijking tussen gemeenten uit het grensgebied en gemeenten uit het niet-grensgebied is de verschillenmethode door het CPB gecorrigeerd op een aantal kenmerken van de gemeenten, zoals bevolkingssamenstelling, mate van verstedelijking en sectorstructuur. Deze analyse wordt dus gebruikt om het huidige effect van de landsgrenzen op de arbeidsmarkt aan de randen van het land te meten, het zogenaamde grenseffect. De achterliggende aanname van de gecorrigeerde verschillenmethode is dat het wegvallen van alle grensbarrières het grenseffect doet verdwijnen. (Centraal Planbureau (CPB), 2016).

Marktpotentieel-

Methode: De marktpotentieelmethode stelt vast hoe binnenlands marktpotentieel de arbeidsmarktindicatoren beïnvloedt. Gebieden met veel binnenlands marktpotentieel zijn gebieden waar veel economische activiteit in de omgeving is. Dit wordt gemeten door het aantal beschikbare banen. Bij deze methode wordt wederom gebruik gemaakt van de regressiemethode, dit keer om te meten hoe sterk in Nederland de agglomeratie-effecten zijn.

Na de regressieanalyse wordt aangenomen dat het buitenlandse marktpotentieel net zoveel oplevert als het Nederlandse marktpotentieel, wanneer grensbarrières volledig wegvallen. Voor de berekening van dit effect wordt gebruik gemaakt van de gemeten relatie tussen marktpotentieel en arbeidsmarktindicatoren uit de eerste stap. De gebieden die door het wegvallen van de grensbarrières relatief het meest marktpotentieel winnen, profiteren het meest van het wegvallen van de grens.

De berekeningen zijn gebaseerd op een aanname van de reikwijdte van de agglomeratie-effecten, d.w.z. hoe dichtbij moet een bedrijf of persoon gevestigd zijn, wil een ander kunnen profiteren van zijn nabijheid. Het CPB maakt deze berekeningen op basis van 30 en 60 kilometer geografische afstand (Centraal Planbureau (CPB), 2016).

2. Doelstelling en onderzoeksvragen

Ondanks het vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen constateert het CPB dat vijftientig jaar na zijn invoering de grensregio met name op de arbeidsmarkt nog steeds meer agglomeratienadelen ondervindt dan voordelen ten opzichte van het binnenland. Dit, terwijl er in de loop der jaren door de grenssteden talloze gezamenlijke projecten gerealiseerd zijn met of zonder INTERREG-financiering zoals KRAKE en Buurtaal enz.

In aansluiting op het vooronderzoek 'Grenssteden – Partnersteden', waarin gekeken is of er voor gemeente Winterswijk en Stad Vreden een meerwaarde te behalen is als zij hun samenwerking baseren op een partnerstadsrelatie, zal dit onderzoek erop gericht zijn of het ook vanuit economisch perspectief voordeliger is dat grenssteden met elkaar een partnerschapsrelatie aangaan en op basis van welke voorwaarden dit een positief effect oplevert.

Daarbij beperkt zich het begrip partnerstad niet enkel tot een vriendschappelijke relatie op basis van gezamenlijke projecten omtrent sport en cultuur. De hier bedoelde partnerschapsrelatie kan meer gezien worden als een bestendige samenwerking, die op bestuurlijk niveau door de gemeente vastgelegd is en ondersteund wordt.

Uit bovenstaande doelstelling volgt deze vraag voor de probleemstelling:

In hoeverre zijn er uit economisch perspectief efficiencyvoordelen te behalen als grenssteden samenwerken op basis van een partnerschapsrelatie respectievelijk een bestendige relatie tussen de besturen van de grenssteden aan weerszijden van de grens ten opzichte van samenwerking in incidentele projecten?

Om een antwoord te kunnen formuleren op de probleemstelling zijn onderstaande onderzoeksvragen geformuleerd.

1. In hoeverre is er verschil in agglomeratie effecten tussen de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim?

Voor de algemene beeldvorming zullen eerst volgens de DESTEP methode een aantal gegevens opgezocht worden.

Voor het aspect demografie zijn dat het aantal inwoners, de demografische opbouw in leeftijdsgroepen en de bevolkingsontwikkeling per gemeente. Bodemgebruik en het aantal banen op economische activiteit geven een indicatie voor het aspect economie. Voor het sociaal-culturele aspect wordt informatie opgezocht over de cultuur-historische achtergrond en of en hoe de geografische ligging daarin een rol speelt. De ontwikkelingen op technologisch gebied in de betreffende regio worden opgezocht voor het aspect technologie. Voor het politieke aspect wordt gekeken naar de aard van de samenwerkingen.

Daarnaast zal gekeken worden naar gegevens over bruto lonen, de werkloosheid en de werkgelegenheid en of daarin een verschil te herkennen is tussen de stedenparen.

2. Wat zijn de ervaringen van de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim ten opzichte van de grensfactoren die in de CPB notitie genoemd worden?

In de interviews zal gevraagd worden welke ervaringen die de respondenten opgedaan hebben in hun samenwerking ten opzichten van verschillen in 'taal en cultuur', 'institutionele en administratieve verschillen', 'gebrek aan transportnetwerken', 'informatieachterstand en 'insider advantages'', 'psychologische factoren' en met 'economische verschillen en asymmetrische effecten'.

3. **Op welke wijze gaan de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim om met eventuele belemmeringen door grensfactoren? Is er verschil in de benadering?**

In de interviews zal tevens gevraagd worden hoe zij de belemmeringen die zij beleven tot nu toe opgelost hebben. Is er een patroon te herkennen in hoe zij daarmee omgaan? Vallen andere dingen op in hoe zij bepaalde onderwerpen benaderen?

4. **Zijn er succesfactoren en valkuilen die een positief effect van een partnerschap zouden kunnen beïnvloeden?**

Welke succesfactoren benoemen de respondenten zelf in het interview? Zijn er overeenkomsten met de gegevens uit het vooronderzoek?

5. **Zijn er bepaalde sociaaleconomische kenmerken met betrekking tot de grensfactoren en/of de DESTEP-variabelen waaraan een partnerstad moet voldoen voor een mogelijk positief effect op de grensfactoren?**

Uit de deskresearch zal moeten blijken of bepaalde sociaaleconomische kenmerken naar voren komen die een positief effect zouden kunnen hebben. In de interviews zal aan de respondenten gevraagd worden of en in hoeverre zij deze kenmerken van belang vinden.

6. **Zijn er bepaalde relationele voorwaarden/criteria waardoor men bewust wel/niet voor een partnerstadsrelatie kiest?**

Uit de deskresearch zal eveneens moeten blijken of bepaalde relationele criteria naar voren komen. Ook hier zal in de interviews zal aan de respondenten gevraagd worden of en in hoeverre zij deze kenmerken van belang vinden.

Actorenanalyse

Zoals in punt 1.1. beschreven was de keuze beperkt en viel de keus voor het onderzoek in het noorden op het stedenpaar Coevorden en Emlichheim vanwege hun gezamenlijk project het Europark. In het zuiden viel de keus op Kerkrade en Herzogenrath, die zich in Eurode als Europees openbaar lichaam met elkaar verbonden hebben. Voor elk stedenpaar zijn twee respondenten gesproken, die ieders een gemeente representeren. Zij delen graag hun ervaringen over hun (unieke) samenwerkingen en tegelijkertijd geven zij ook aan geïnteresseerd te zijn hoe anderen invulling geven aan hun samenwerking oftewel partnerstadsrelatie.

De opdrachtgever, het lectoraat voor Gebiedsontwikkeling en Recht, is als belanghebbende geïnteresseerd of een partnerschapsrelatie oftewel een bestendige relatie op gemeentebestuurlijk niveau ook vanuit economisch perspectief een meerwaarde kan betekenen voor samenwerkende buursteden. Dit zou een aanvulling kunnen zijn op hun eigen onderzoek en mee kunnen wegen in verdere beslissingen omtrent adviezen op het gebied van gebiedsontwikkeling.

3. Theoretisch kader

3.1. Agglomeratietheorie

Steden en regio's profiteren met name op economisch gebied op verschillende manieren van een agglomeratie-effect. Agglomeratievoordelen leiden ertoe dat personen en bedrijven doorgaans productiever zijn in gebieden met veel economische activiteit in de omgeving omdat er een hoger marktpotentieel is. De drie mechanismen die ervoor zorgen zijn matching, sharing en learning (Dhuranton & Puga, 2004).

Een grotere en een meer gespecialiseerde arbeidsmarkt verlaagt de zoekkosten voor bedrijven naar geschikte werknemers. Andersom vinden werknemers makkelijker een geschikte baan die aansluit op hun vaardigheden, met als gevolg een kwalitatief betere matching tussen bedrijven en arbeidskracht.

Hetzelfde effect bestaat ook voor een grotere en gespecialiseerde markt van toeleveranciers en grootschalige voorzieningen. De transactiekosten zijn voor bedrijven lager door lagere zoek- en transportkosten. Toeleveranciers profiteren eveneens van de nabijheid van een grote markt en veel afnemers (sharing van input).

Tot slot vormt het delen van kennis en informatie (learning) een belangrijk voordeel voor bedrijven om van elkaar te kunnen leren en elkaar te vergelijken (peers) om zich te verbeteren. Ondanks de huidige technologieën blijken face-to-face contacten nog steeds een belangrijke rol te spelen om persoonlijke en complexe kennis uit te kunnen wisselen.

Bij een resulterend lager marktpotentieel of bij een meer concurrerende rol spreekt men van een agglomeratienadeel. Het agglomeratievoordeel is dus niet voor elke regio even groot. Zo is het voordeel in stedelijke gebieden groter dan bijvoorbeeld in een landelijk gebied vanwege het lagere marktpotentieel. Toch spelen de andere factoren sharing en matching ook een belangrijke rol (CPB, 2016).

De strekking van de CPB nota 'De arbeidsmarkt aan de grens met en zonder grensbelemmeringen' is dat in een groot deel van de grensregio's langs de Nederlandse en Belgische grens nadelige grenseffecten ervaren worden waardoor de agglomeratievoordelen niet ten volste benut kunnen worden. Daarom is er ten opzichte van het binnenland eerder sprake van een agglomeratienadeel. Zij kunnen immers vanwege de grens niet de volledige actieradius van 360° benutten.

Op basis van de gecorrigeerde verschillenmethode en de marktpotentieelmethode heeft het CPB berekeningen gemaakt waarmee zij per gemeente een schatting hebben kunnen maken van wat het agglomeratienadeel voor die gemeenten betekent en wat het resultaat zou zijn als de belemmeringen door de grens zouden wegvallen. Deze schattingen betrekken zich tot de indicatoren bruto loon, arbeidsparticipatie en werkloosheid. In navolgende tabel zijn de resultaten uit de CPB notitie per berekeningsmethodiek weergegeven.

		Gecorrigeerde verschillenmethode	Marktpotentieelmethode
Effect op	bruto lonen	werknemers in het grensgebied met Duitsland ontvangen momenteel een bruto loon dat 1 procent lager ligt dan bij werknemer buiten het grensgebied	Het verschil in brutoloon in het grensgebied met Duitsland ten opzichte van het Nederlandse binnenland ligt ongeveer tussen € 350,- tot € 380,- per jaar, per voltijd baan (+1%). Dit is een gemiddelde van alle gemeenten die zij in de rapportage tot het grensgebied rekenen.
	werkloosheid	het eerstegraads* grensgebied bij Duitsland (Dld.) loopt ongeveer 0,6% achter op de rest van Nederland	de grensgebieden met Duitsland boeken winst op het gebied van lagere werkloosheid, het aantal werklozen zal ongeveer dalen met 7% van het huidige aantal werklozen
	werkgelegenheid	toename van 31.000 tot 35.000 banen (2%) in het grensgebied met Dld.	toename structurele werkgelegenheid in Zuid-Limburg met 6,6% verhoogd. In Oost-Drenthe ligt het percentage minder hoog maar is toch een stijging met 0,6 %
		* alle gemeenten die direct aan de landsgrens aangrenzen	

Figuur 1 Overzicht grenseffecten pro berekeningsmethode, bron: (CPB, 2016)

Tenslotte onderzocht het CPB in korte casusstudies welke factoren een mogelijke belemmering zouden kunnen vormen voor agglomeratie-effecten op de arbeidsmarkt. De relatief weinige literatuur die over grensbelemmeringen te vinden is, heeft een indeling op verschillende terreinen mogelijk gemaakt. Daarmee zou het makkelijker zijn voor de verschillende beleidsterreinen een juiste type maatregel te treffen. Sommige terreinen zijn echter met elkaar verweven, zodat ook maatregelen van een bepaald terreinen effect kan hebben op een ander terrein. Het CPB maakt gebruik van een indeling in zes categorieën:

- 1) Verschillen in taal en cultuur
- 2) Institutionele en administratieve verschillen
- 3) Gebrek aan transportnetwerken
- 4) Informatieachterstand en 'insider advantages'
- 5) Psychologische factoren
- 6) Economische verschillen en asymmetrische effecten

Hier onder volgt een kleine toelichting op hoe de categorieën geoperationaliseerd zijn naar meetbare variabelen.

Verschillen in taal en cultuur zijn vooral een belemmering waar de taalkennis van het buurland laag is of waardeverschillen groter zijn.

Institutionele en administratieve verschillen vormen met name op het gebied van diploma-erkenning, belastingstelsel en sociale verzekeringen een belemmering.

Gebrek aan transportnetwerken wil niet zeggen dat er helemaal geen verbindingen zijn in de infrastructuur maar dat de wegverbindingen tussen twee steden gemiddeld korter zijn als zij binnen hetzelfde land liggen dan dat dit in de grensstreek het geval is. Daarmee wordt bedoeld dat de beperkte wegendichtheid zorgt voor relatief meer reistijd bij kleinere afstanden tussen steden in de grensregio's, terwijl de omweg bij langere afstanden beperkt is omdat de grote internationale verbindingen wel aanwezig zijn.

Informatieachterstand wil zeggen dat men verhoogde zoekkosten ervaart doordat men meer moeite moet doen voor eenzelfde informatie of juist het omgekeerde, namelijk dat men heel specifieke kennis heeft van een land of een netwerk dat totaal niet van waarde is in het andere land.

Psychologische factoren omschrijven de manier waarop het bestaan van grenzen de perceptie van mensen beïnvloedt.

Economische verschillen zorgen voor barrières of juist voor stimulans om in het buurland te gaan werken. Daarbij valt te denken aan verschillen in loon, wel of geen werkplek enz.

3.2. Internationaal management – cultureel filter bij internationale samenwerking

Even terugkomend op de in het CPB rapport genoemde grensfactoren zien wij dat meestal de ene factor niet los te zien is zonder de andere of dat hij deze juist versterkt. Met name de factoren taal en cultuur, informatieachterstand en psychologische factoren spelen behoorlijk op elkaar in.

Om te begrijpen hoe dit samenspel ontstaat hier een kleine excursie naar het communicatieproces met betrekking tot het internationaal management. Daarin wordt het accent gelegd op het culturele filter, ons referentiekader waarin wij acteren, welke voor behoorlijk wat ruis kan zorgen.

Volgens Schermer (2008) onderscheidt het communicatieproces de volgende fasen:

1. Een zender vertaalt gedachten of gevoelens in signalen en zendt deze uit. Dit noemt men coderen van gedachten en gevoelens.
2. De ontvanger ontvangt de signalen en decodeert deze, waardoor hij snapt welke gedachten of gevoelens de zender wil overbrengen.
3. De ontvanger laat de zender weten de boodschap te hebben ontvangen en zendt een signaal terug. Dit noemt men terugkoppeling of feedback. Het is dus in feite het omgekeerde van stap 1.

Stap 1 wordt nog weer onderverdeeld in drie stappen, de bewustwording van gedachten of gevoelens (a), het vertalen van deze in woorden of tekens (b) en het zichtbaar of hoorbaar maken van de woorden en tekens (c) (Schermer, 2008).

- (a) De cultuur waarin men opgroeit bepaalt in sterke mate welke gedachten en gevoelens men herkent en welke men mag uiten. Door dit culturele filter selecteert men bewust de gedachten en gevoelens die men wil overdragen. Andere worden juist onbewust onderdrukt.
- (b) Persoonlijke kenmerken, zoals je sekse, leeftijd, sociale positie en cultuur hebben grote invloed op hoe men zich uitdrukt. Bovendien vereist het vertalen van gedachten en gevoelens in woorden een grote mate van taalvaardigheid.
- (c) Ook de manier van uiten wordt naast persoonlijke eigenschappen bepaald door de cultuur waarin men opgroeit. In sommige culturen moet men van zich laten horen, in andere culturen moet men beter kunnen luisteren.

Ook stap 2 uit het communicatieproces wordt onderverdeeld in drie verdere stappen, het selecteren van signalen (a), het vertalen van signalen in begrippen (b) en het interpreteren van informatie (c) (Schermer, 2008).

- (a) De ontvanger selecteert een beperkt aantal signalen die voor hem belangrijk zijn. De cultuur leert ons wat we mogen of moeten waarnemen.
- (b) De geselecteerde signalen vertaalt de ontvanger in begrippen. Door de cultuur beschikt deze over een bepaald referentiekader dat hem helpt signalen te koppelen aan bepaalde begrippen (Schermer, 2008).
- (c) Door het referentiekader kan men de betekenis van de woorden interpreteren. Wat betekent deze informatie? En wat moet men ermee doen? Hoe beter men de 'taal' (spreek: cultuur) van de zender kent, hoe beter men in staat is deze te begrijpen. Non-verbale boodschappen kunnen de verbale boodschap versterken als deze met elkaar overeenkomen. Komen zij niet overeen, weegt de non-verbale boodschap vaak zwaarder dan de verbale (bijvoorbeeld iemand schreeuwt met een hoogrood aangelopen hoofd dat hij niet woedend is). Non-verbale boodschappen kunnen echter in andere culturen soms heel andere betekenissen hebben.

Bovengenoemde stappen in het communicatieproces kunnen makkelijk verstoord raken waardoor er ruis ontstaat. Bij communicaties in samenwerkingssituaties geldt daarom ook dat hoe meer actoren van elkaar verschillen in persoon en qua cultuur, hoe lastiger het is om elkaar te begrijpen. De

moeilijkheid bij personen uit verschillende culturen bestaat daarin dat men vaak elkaars taal niet goed genoeg kent om alle nuances en non-verbale signalen goed in te schatten. Schermer stelt daarom dat zonder kennis van de culturele achtergrond van een zender of ontvanger van signalen geen (juiste) communicatie mogelijk is (Schermer, 2008).

Een van de in het CPB rapport genoemde grensfactoren heet 'verschil in taal en cultuur'. De vraag is hoe de respondenten deze verschillen ervaren in hun samenwerking en hoe zij zien hoe in hun omgeving ermee omgegaan wordt.

3.3. DESTEP

DESTEP is een acroniem en staat voor de verschillende aspecten op het gebied van **d**emografie, **e**conomie, **s**ociologie, **t**echnologie, **e**cologie en **p**olitiek. Demografische factoren zijn kenmerken van de (opbouw van de) bevolking, economische factoren zijn kenmerken die de economie beschrijven, sociaal-culturele factoren zijn kenmerken van de cultuur en leefgewoonten, technologische factoren zijn kenmerken van de ontwikkeling, ecologische factoren zijn kenmerken van de fysieke omgeving en politiek-juridische factoren zijn kenmerken van overheidsbeslissingen en geldende wet- en regelgeving (Muilwijk, 2012).

De DESTEP-analyse is een hulpmiddel tijdens de deskresearch om de externe omgeving van bijvoorbeeld een organisatie te schetsen. In dit geval zullen de verschillende aspecten met name in de verkennende fase een beeld weergeven van de betreffende gemeenten. Daarmee wordt een poging gedaan de structuur en de opbouw van de gemeenten/steden zoveel mogelijk met elkaar te vergelijken. Het helpt daarbij het brede begrip 'maatschappij' in kaders te zetten en overzichtelijk te maken via de verschillende aspecten en zoveel mogelijk meetbare grootheden te vinden die met elkaar vergeleken kunnen worden.

Met het oog op de grensfactoren die ook betrekking kunnen hebben op de DESTEP aspecten zal gekeken worden of daarbij een structurele samenwerking op bestuurlijk niveau c.q. partnerschapsrelatie positieve effecten zou kunnen hebben ten opzichte van de belemmeringen.

4. Onderzoeksmethoden

Dit onderzoek is te omschrijven als kwalitatief beschrijvend onderzoek met een exploratief karakter. Kwalitatief onderzoek is bij uitstek geschikt om inzicht te krijgen in een bepaald onderwerp. Daarbij zijn de verzamelde gegevens gebruikt om een eventuele samenhang te constateren en deze door een veldonderzoek te bevestigen of te ontkrachten. Er wordt gekeken of door deze onderzoeksresultaten nieuwe theorieën geformuleerd kunnen worden over oorzaken en gevolgen van het agglomeratienadeel in grensregio's (Baarda, et al., 2013).

De dataverzameling is gebaseerd op literatuuronderzoek en individuele interviews. Het literatuuronderzoek diende als bron ter voorbereiding van het veldonderzoek. Gebruikte rapportages zijn met name de notitie 'De arbeidsmarkt aan de grens met en zonder grensbelemmeringen' van het Centraal Planbureau (CPB), de rapportage 'Grenzen slechten, regio's verbinden, mensen bewegen' van het Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid (GEA) en een eerder onderzoek 'Grensstad – Partnerstad' van de auteur over een eventuele meerwaarde van een partnerschapsrelatie in het specifieke geval voor gemeente Winterswijk met Stadt Vreden.

Voor de min of meer algemene definities is gebruik gemaakt van het internet, onder andere van Wikipedia en andere openbare databanken.

Bovendien vormt de DESTEP-methode een belangrijk onderdeel van de deskresearch. Hiervoor is met name gebruik gemaakt van de verschillende databases van het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) en de databases van zijn evenknie in Duitsland (Landesamt für Statistik Niedersachsen en Landesdatenbank Nordrhein-Westfalen).

Voor de interviews is gebruik gemaakt van halfgestructureerde topicinterviews. De interviews zijn gevoerd met de acquiseurs en contactpersonen van het Güterverkehrszentrum (GVZ) Europark Coevorden-Emlichheim GmbH, een langdurig gezamenlijk project van de gemeenten Coevorden en Samtgemeinde Emlichheim, en met de contactpersonen van de gemeenten Kerkrade en Herzogenrath voor het Europees openbaar lichaam Businesscentrum Eurode (BCE). In beide interviews zijn beide contactpersonen van de deelnemende gemeenten gesproken.

Beide stedenparen hebben een natuurlijk gegroeide relatie waaruit unieke samenwerkingsprojecten zijn ontstaan. Op het eerste oog lijkt het alsof Coevorden en Emlichheim enkel een samenwerking op projectbasis met elkaar zijn aangegaan en dat Kerkrade en Herzogenrath min of meer een partnerstadsrelatie naleven. De realiteit ligt wat genuanceerder en zal in de loop van dit rapport beschreven worden.

Doel van de interviews was in eerste instantie duidelijkheid te verschaffen over hoe zij invulling geven aan die samenwerking en welke ervaringen zij daarbij hebben opgedaan. Ten slotte zijn zij gevraagd om een aantal kenmerken en eigenschappen van grenssteden in volgorde neer te leggen die voor een effectieve samenwerking van grenssteden in hun ogen het meest van belang zijn.

Daarnaast dienen de interviews eveneens ter onderbouwing of weerlegging van de theorievorming die door het literatuuronderzoek is ontstaan.

De interviews zijn getranscribeerd, met een label per onderwerp voorzien en aansluitend geanalyseerd. Door de samenvoeging per label tracht men tot een antwoord op de onderzoeksvragen te komen. De vragenlijst voor de interviews vindt u in bijlage 1 terug, het volledige onderzoeksrapport vindt u in bijlage 2.

Omdat dit onderzoek zich maar tot een klein aantal respondenten beperkt noemt men dit ook een casestudie (Baarda, et al., 2013). Uit eerder genoemde redenen is de keus gevallen op de beide stedenparen Kerkrade / Herzogenrath en aan de andere kant Coevorden / Samtgemeinde Emlichheim. Zij staan daarnaast bekend om hun unieke samenwerking. Waarbij de een de vorming van een gezamenlijke privaatrechtelijke organisatie een gezamenlijk project noemt (Europark) en de ander deels opgaat in een gezamenlijke publiekrechtelijke organisatie (Eurode).

Onderstaande informatietabel laat zien voor welke onderzoeksvragen welke methoden zijn gebruikt om tot een antwoord te komen:

Informatiebehoefte	
Onderzoeksvraag	Methode
1. In hoeverre is er verschil in agglomeratie effecten tussen de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim?	CPB notitie, deskresearch (CBS/LSN/LDB)*, vooronderzoek Grensstad-Partnerstad, interviews Eurode en Europark*
2. Wat zijn de ervaringen van de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim ten opzichte van de grensfactoren die in de CPB notitie genoemd worden?	Interviews Eurode en Europark*
3. Op welke wijze gaan de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim om met eventuele belemmeringen door grensfactoren? Is er verschil in de benadering?	Interviews Eurode en Europark*
4. Zijn er succesfactoren en valkuilen die een positief effect van een partnerschap zouden kunnen beïnvloeden?	Interviews Eurode en Europark*
5. Zijn er bepaalde sociaaleconomische kenmerken met betrekking tot de grensfactoren en/of de DESTEP-variabelen waaraan een partnerstad moet voldoen voor een mogelijk positief effect op de grensfactoren?	Deskresearch (CBS/LSN/LDB)*, vooronderzoek Grensstad-Partnerstad, interviews Eurode en Europark*
6. Zijn er bepaalde relationele voorwaarden/criteria waardoor men bewust wel/niet voor een partnerstadrelatie kiest?	Deskresearch (CBS/LSN/LDB)*, vooronderzoek Grensstad-Partnerstad, interviews Eurode en Europark*
* CPB (Centraal Planbureau) CBS (Centraal Bureau voor Statistiek) LSN (Landesamt für Statistik Niedersachsen) LDB (Landesdatenbank NRW)	
interviews: twee interviews bij het Business Centrum Eurode en bij het GVZ Europark met ieder een contactpersoon voor de deelnemende gemeenten	

Figuur 2 Informatiebehoefte per onderzoeksvraag

Met betrekking tot de validiteit kan het volgende gezegd worden: validiteit of geldigheid betreft de systematische afwijkingen in het onderzoeksmateriaal. Deze afwijkingen doen zich voor als de informatie niet overeen komt met de werkelijkheid, bijvoorbeeld bij sociaal wenselijke antwoorden (Baarda, et al., 2013).

Soms geven mensen vaak bewust of onbewust foutieve informatie. Het kan zijn dat zij niet helemaal eerlijk durven zijn over bijvoorbeeld de kwaliteiten van de collega of omdat zij bang zijn dat deze informatie tegen hen gebruikt kan worden. In dit onderzoek is echter geen gevoelige informatie verstrekt zodat maatregelen zoals anonimiseren overbodig zijn.

Om de validatie te verhogen is gebruik gemaakt van meerdere bronnen (triangulatie). De gegevens van de databanken worden aangevuld en vergeleken met de gegevens uit de CPB notitie. Vervolgens wordt bekeken of er uit de interviews informatie uit voorkomt die voorgaande gegevens onderbouwen of weerleggen (Baarda, et al., 2013).

Een ander aspect is het gebruik van verschillende databases in bijvoorbeeld de DESTEP-methode voor eenzelfde aspect. Om de juiste gegevens op het juiste niveau te kunnen raadplegen moest onderzoeker soms teruggrijpen op gegenereerde databases op landelijk niveau en per bondsland. Een overkoepelende database op Europees niveau gaf geen detailinformatie weer op gemeentelijk niveau maar alleen voor een groter regionaal gebied.

Bij elk aspect is er op gelet waar en welke onderlinge verschillen kunnen bestaan ten opzichte van de telling of in de weergave van periodes en de eenheden (bv indelingen en samenvoegingen van leeftijdsgroepen en economische activiteiten). Daarom is bij elk onderwerp genoemd uit welke database de gegevens gegenereerd zijn en waar mogelijk inconsistenties uit voort kunnen vloeien.

Betrouwbaarheid is bij een kwalitatief onderzoek de mate waarin resultaten afhankelijk zijn van toeval (Baarda, et al., 2013).

Drie verschillende factoren hebben invloed op de betrouwbaarheid. De onderzoeker zelf, de dataverzamelmethode en de onderzoekssituatie. In het eerste geval is de waarneming en de interpretatie van de persoon zelf doorslaggevend bij de notatie van de gegevens. Dit is eveneens afhankelijk van de dagconditie en gesteldheid van de onderzoeker tijdens de interviews (Baarda, et al., 2013).

Een observatie is een dataverzamelmethode die in hogere mate afhankelijk is van de context. Zo zullen respondenten anders reageren bij bijvoorbeeld drukte op de werkplek dan wanneer zij de tijd krijgen de interviewer te woord te staan. Hierdoor kunnen vertekeningen ontstaan die weer gevolgen hebben op de interpretatie.

De derde factor is de onderzoekssituatie. Het is van groot belang of de onderzoeker algemene uitspraken over het onderzoek wil doen of juist over deze specifieke situatie. Zo zal gekeken moeten worden of deze gegevens wel representatief genoeg zijn om hierop algemene uitspraken te doen.

Het meest betrouwbare onderzoek moet kunnen voldoen aan de replicatie-eis, d.w.z. dat eenzelfde onderzoek met een andere onderzoeker met dezelfde methodes in dezelfde omstandigheden hetzelfde resultaat zou moeten boeken. Bij kwalitatief onderzoek blijkt dit echter bijna nooit haalbaar omdat de onderzoekssituatie nooit dezelfde zal zijn.

De mogelijkheid tot het navolgen en controleren van de gezette methodische stappen bepaalt in belangrijke mate de betrouwbaarheid. Om de betrouwbaarheid te verhogen, dient men daarom transparant te werk te gaan.

Om bovengenoemde factoren zoveel mogelijk te reduceren zijn van elk interview geluidsopnames gemaakt. Informatie die de onderzoeker in eerste instantie niet opmerkte is op deze manier vastgelegd en alsnog meegenomen in het onderzoek.

Verder zijn in het kader van de transparantie alle stappen in de dataverwerking uitgebreid beschreven. Daarmee zijn de meeste toevallige afwijkingen zoveel mogelijk gereduceerd.

Voor de interviews zijn met de respondenten afspraken gemaakt zodat zij over voldoende tijd en een aparte ruimte konden beschikken voor een ongestoord interview. De keuze van een gezamenlijk of individueel interview lag geheel bij de respondenten. Uit praktische overwegingen is echter besloten de interviews per stedenpaar gezamenlijk af te nemen, dat wil zeggen dat tijdens het interview van Eurode de contactpersonen voor Kerkrade en Herzogenrath bij elkaar zaten en tijdens het interview van Europark de acquireurs/contactpersonen voor Coevorden en Emlichheim bij elkaar zaten. Tijdens de interviews is er zoveel mogelijk op gelet dat elke respondent aan het woord komt en antwoord geeft op elke vraag zodat iedereen zijn bevindingen weergegeven heeft.

Voor de volledigheid moet ook opgemerkt worden dat het aantal gesprekken (vier personen in twee gesprekken) een negatieve invloed hebben op de betrouwbaarheid. Het totale aantal mogelijke respondenten, de eigenlijke populatie van het onderzoek, is echter eveneens vrij gering in aantal waardoor de representatieve waarde verhoudingsgewijs voldoende hoog scoort om uitspraken te kunnen doen.

Stedenparen die ook tot de mogelijkheden hadden kunnen behoren maar niet in dit onderzoek zijn meegenomen zijn Gemeente Berg en Dal (voormalig Ubbergen en Groesbeek)/Kranenburg of Kleve, Venlo/ Krefeld, Brunssum/Alsdorf, Sittard-Geleen/Böblingen en Nauheim, Aalten/Bocholt, Enschede/Gronau of Nordhorn. Bij sommigen was onder andere door gemeentelijke herindelingen niet meteen duidelijk of er naast de gebruikelijke burgerinitiatieven en particuliere activiteiten nog officiële relaties onderhouden worden of er is vanwege de geografische ligging ervan afgezien om de spreiding in aanvulling tot het vooronderzoek zo veelzijdig mogelijk te maken.

5. Case studies

In de case studies worden twee stedenparen met elkaar vergeleken op verschillende kenmerken en aspecten. Het gaat daarbij om Kerkrade en Herzogenrath, die samen het Europees openbaar lichaam Eurode gevormd hebben en om Coevorden en Emlichheim, die als gezamenlijke aandeelhouders het Europark exploiteren.

In deze verkennende fase wordt de DESTEP-methode als hulpmiddel gebruikt om de situatie omtrent de beide stedenparen in beeld te krijgen. Met welke steden heeft men hier te maken, zijn er gelijkenissen of juist verschillen en is er sprake van bepaalde kenmerken die eventueel een rol zouden kunnen spelen.

Alleen de relevante aspecten uit de DESTEP-methode, die ook een aanvullende waarde hebben met betrekking tot de agglomeratie effecten in het grensgebied en de resultaten uit de interviews zijn hierin meegenomen. Per aspect zal aangegeven worden welke bronnen en welke tabellen daarvoor geraadpleegd zijn.

Eén kanttekening die bij elk onderwerp van de DESTEP-methode gemaakt moet worden is dat gebruik gemaakt is van verschillende databases, die onderling verschillen kunnen vertonen bijvoorbeeld met betrekking tot de methodiek bij het tellen, de weergave in periodes en de gebruikte eenheden (bijvoorbeeld leeftijdsgroepen of economische activiteiten). Bij elk onderwerp is daarom genoemd uit welke database de gegevens gegenereerd zijn en waar mogelijk inconsistenties uit voort kunnen komen (zie ook betrouwbaarheid in 3.3.).

5.1. Kerkrade en Herzogenrath

Kerkrade en Herzogenrath werken allebei nauw samen en vallen allebei onder de agglomeratie van Aachen. Zij hebben zogenaamd als kroon op hun gezamenlijke projecten het Eurode Business Centrum letterlijk op de grens gebouwd. De gemeenten hebben een overkoepelend Europees lichaam gevormd (Eurode), dat door raadsleden van beide gemeenten aangestuurd wordt. Eurode is een Europees openbaar lichaam en is opgericht met het doel de alledaagse problemen op te lossen, die de grensgemeenten ondervinden door het verloop van de grens maar dan binnen de kaders van de gemeentelijke bevoegdheden. Pas wanneer zij op het terrein van de nationale bevoegdheden komen dragen zij de kwestie over aan de regionale overheden.

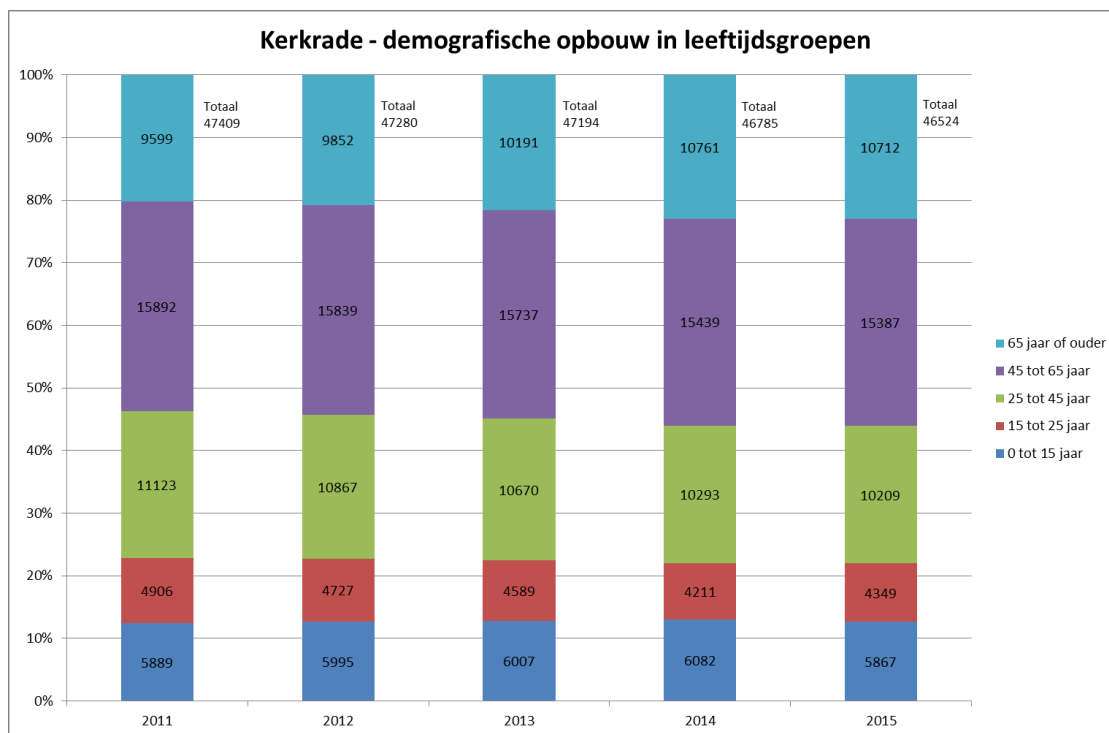
Demografie

Kerkrade en Herzogenrath zijn qua inwoneraantal even groot. Kerkrade heeft in 2015 46.524 inwoners waarbij de trend duidelijk omlaag gaat. Herzogenrath heeft in 2015 46.583 inwoners en heeft door de dalende cijfers van Kerkrade en een kleine stijging van de eigen aantallen voor het eerst weer meer inwoners dan Kerkrade. Deze stijging komt echter door het groeiend aantal inwoners in de leeftijdsgroepen van 45 - 65 jaar en 65 jaar of ouder. Door het gebruik van 100% zuilen kolommen is goed zichtbaar dat de leeftijdsgroepen qua verdeling bij beiden vergelijkbaar zijn. Ook is te zien dat bij beide steden het aantal inwoners in de hogere leeftijdsgroepen stijgt en in de lagere leeftijdsgroepen dalende is.

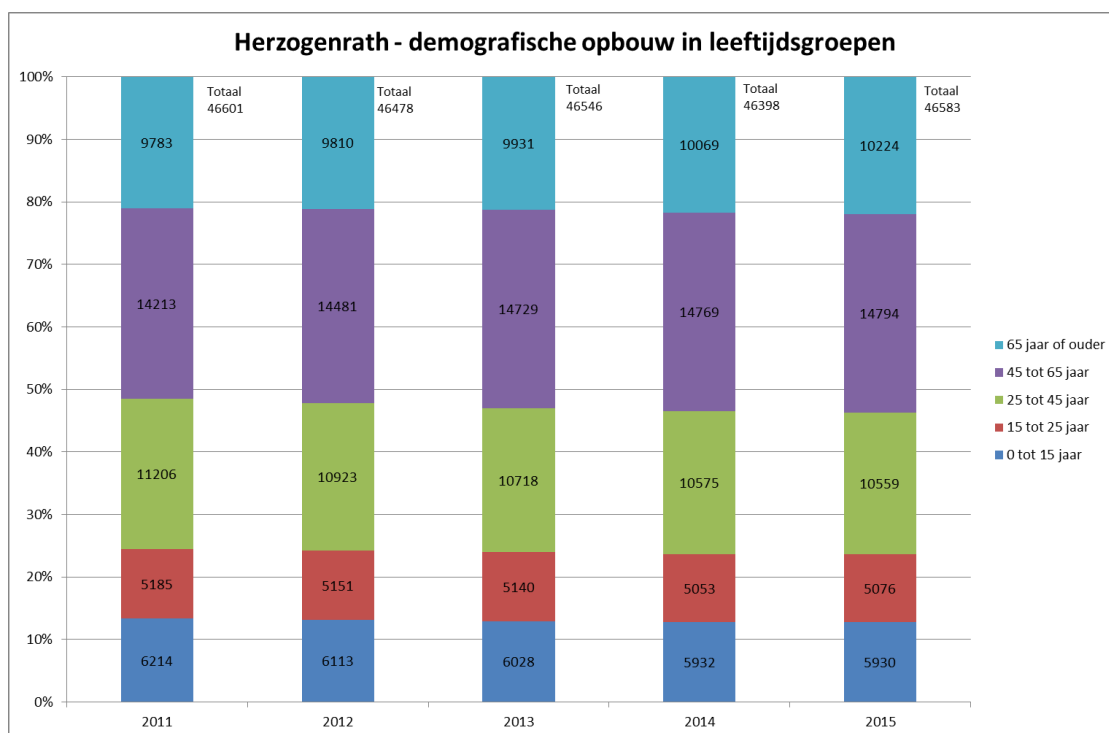
Kanttekening:

De gegevens voor Kerkrade zijn opgeroepen in het CBS Statline onder 'bevolking/samenstelling' en 'regionale kerncijfers'. De gegevens voor Herzogenrath zijn opgeroepen in de Landesdatenbank Nordrhein-Westfalen (LDB NRW) onder kenmerk 'Bevölkerung/Altersgruppen'. De indelingen van de leeftijdsgroepen waren niet altijd even consistent. Soms zat er zelfs een trendbreuk in een enkele database. Er is zoveel mogelijk op gelet dat er geen verschil is met betrekking tot de periodes en de

verschillende leeftijdsgroepen. De grafieken zijn daarom door onderzoeker zelf samengesteld door leeftijdsgroepen op eenzelfde manier te groeperen en de gegevens vergelijkbaar te maken.

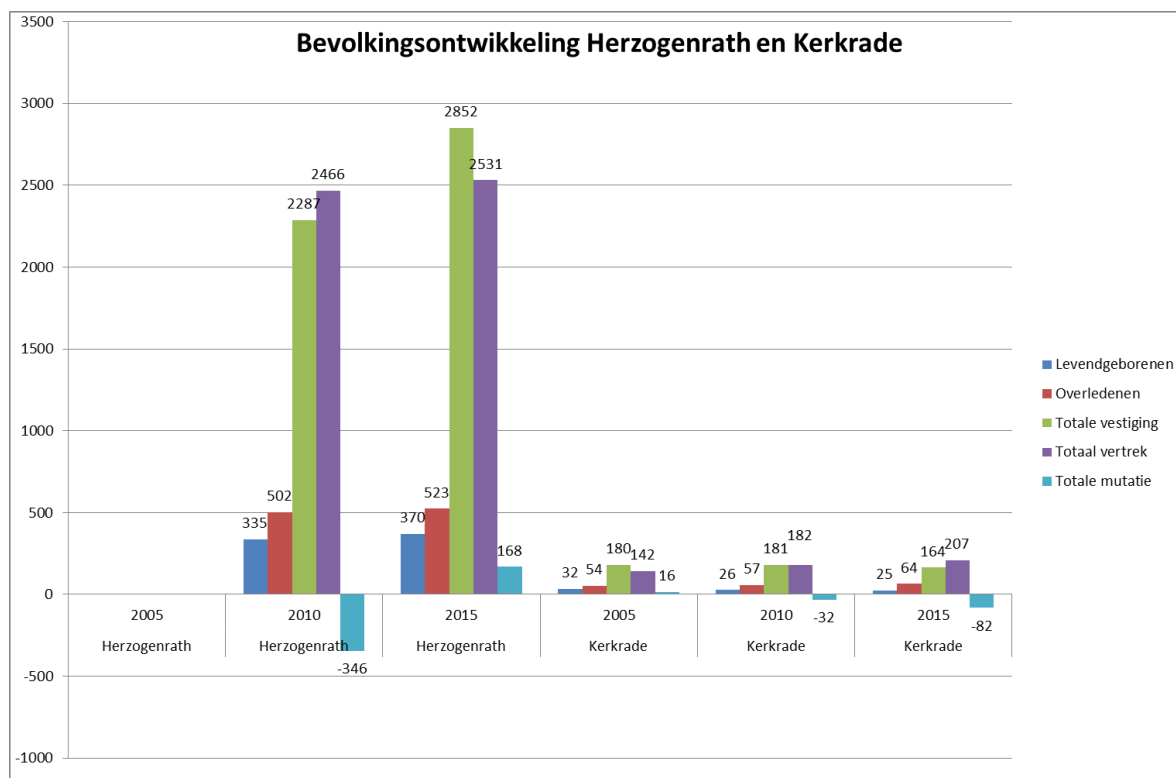

Figuur 3 Demografische opbouw Kerkrade

Figuur 4 Demografische opbouw Herzogenrath

De bevolkingsontwikkeling laat zien dat de gegevens bij Herzogenrath veel meer onderhevig zijn aan schommelingen met betrekking tot vestigingen en vertrek van en naar de gemeente. Opvallend is ook dat het aantal levendgeborenen en overledenen vele malen hoger is dan in de gemeente Kerkrade, terwijl deze toch een bijna gelijk aantal inwoners heeft.

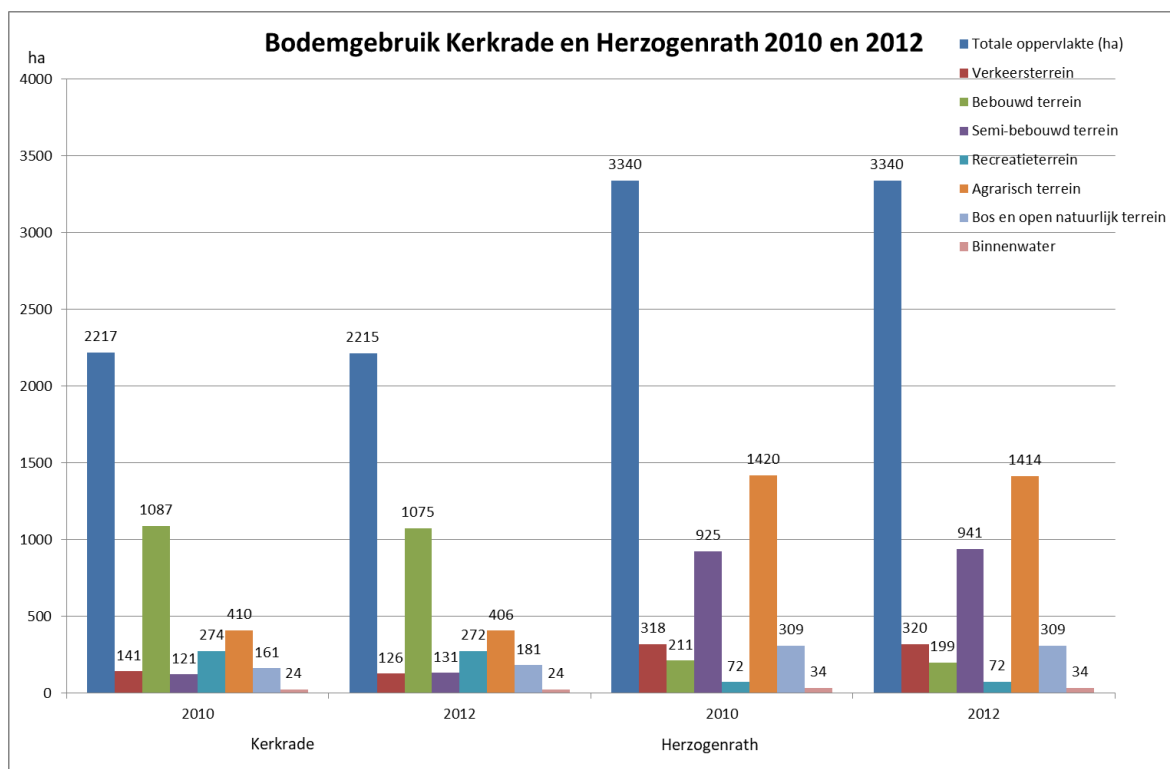
Figuur 5 Bevolkingsontwikkeling Herzogenrath en Kerkrade

Kanttekening:

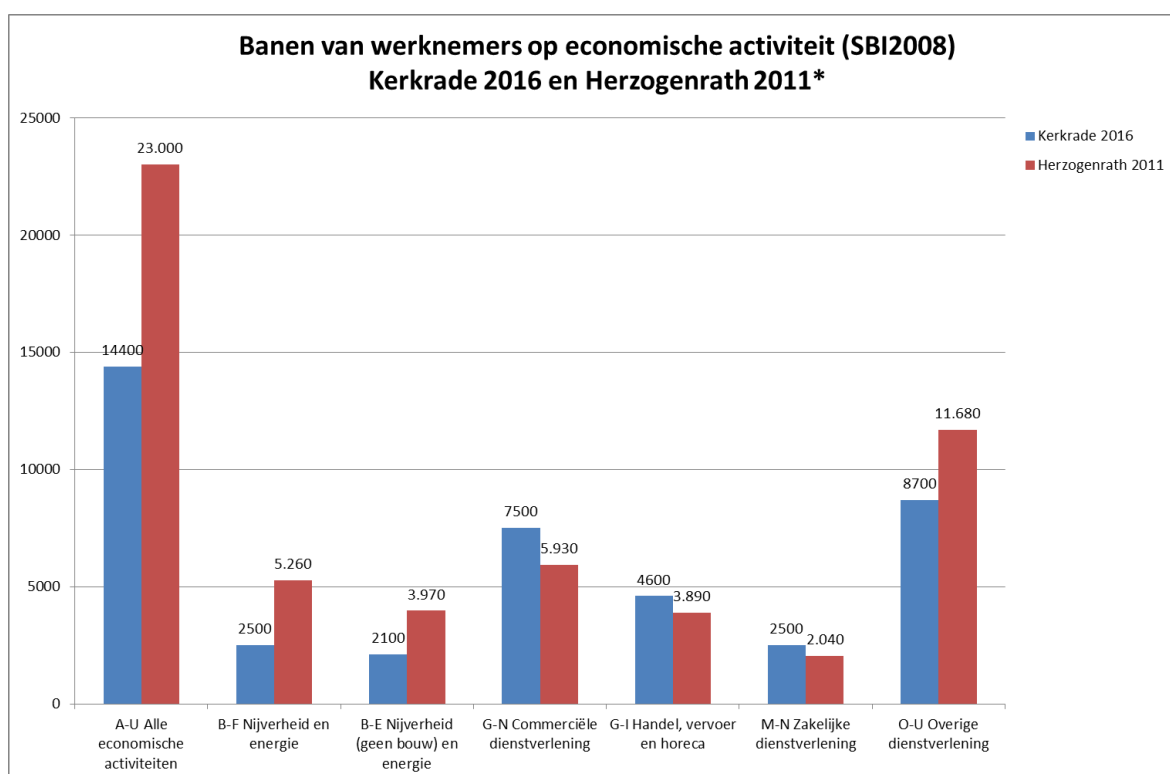
De gegevens voor Kerkrade zijn opgeroepen in het CBS Statline onder 'bevolking / bevolkingsontwikkelingen'. De gegevens voor Herzogenrath zijn opgeroepen in de Landesdatenbank Nordrhein-Westfalen (LDB NRW) onder kenmerk 'Bevölkerung / Bevölkerungsbewegungen'. Bij laatste was sprake van een trendbreuk in verband met corrigerende mutaties in 2009. Vandaar dat voor Herzogenrath in 2005 geen gegevens beschikbaar waren.

Economie

Kerkrade neemt in totaal iets minder oppervlakte in dan Herzogenrath (ca. 1100 ha). De verdeling van het bodemgebruik is bijna eenzelfde tot op twee punten na. Koploper bij Herzogenrath is het agrarisch terrein, gevolgd door het semi-bebouwde terrein. Bij Kerkrade is het bebouwde terrein het meest in gebruik. De zuilen van het bebouwde terrein en het semi-bebouwde terrein over en weer lijken wel verwisseld. Voor de rest verschillen de andere groepen in percentage weinig van elkaar. Het tweede punt is dat het verschil in oppervlakte bijna alleen het verschil in agrarisch terrein omvat. Dus ook in het bodemgebruik zijn beide steden bijna elkaars gelijke, alleen de een met iets meer landbouwgebied erbij.

Figuur 6 Bodemgebruik Kerkrade en Herzogenrath

Figuur 7 Banen op economische activiteiten Kerkrade en Herzogenrath

We zien dat het geheel aan economische activiteiten (A-U) in Kerkrade om een derde lager ligt dan in Herzogenrath. De Nijverheid en energie (B-F) is in Herzogenrath duidelijker vertegenwoordigd dan in

Kerkrade, Herzogenrath staat sinds decennia bekend om haar glas- en naaldenindustrie. De commerciële dienstverlening (G-N) is daarentegen in Kerkrade sterker vertegenwoordigd dan in Herzogenrath. Het onderstreept eigenlijk het beeld van de typische Duitse en (huidige) Nederlandse economie.

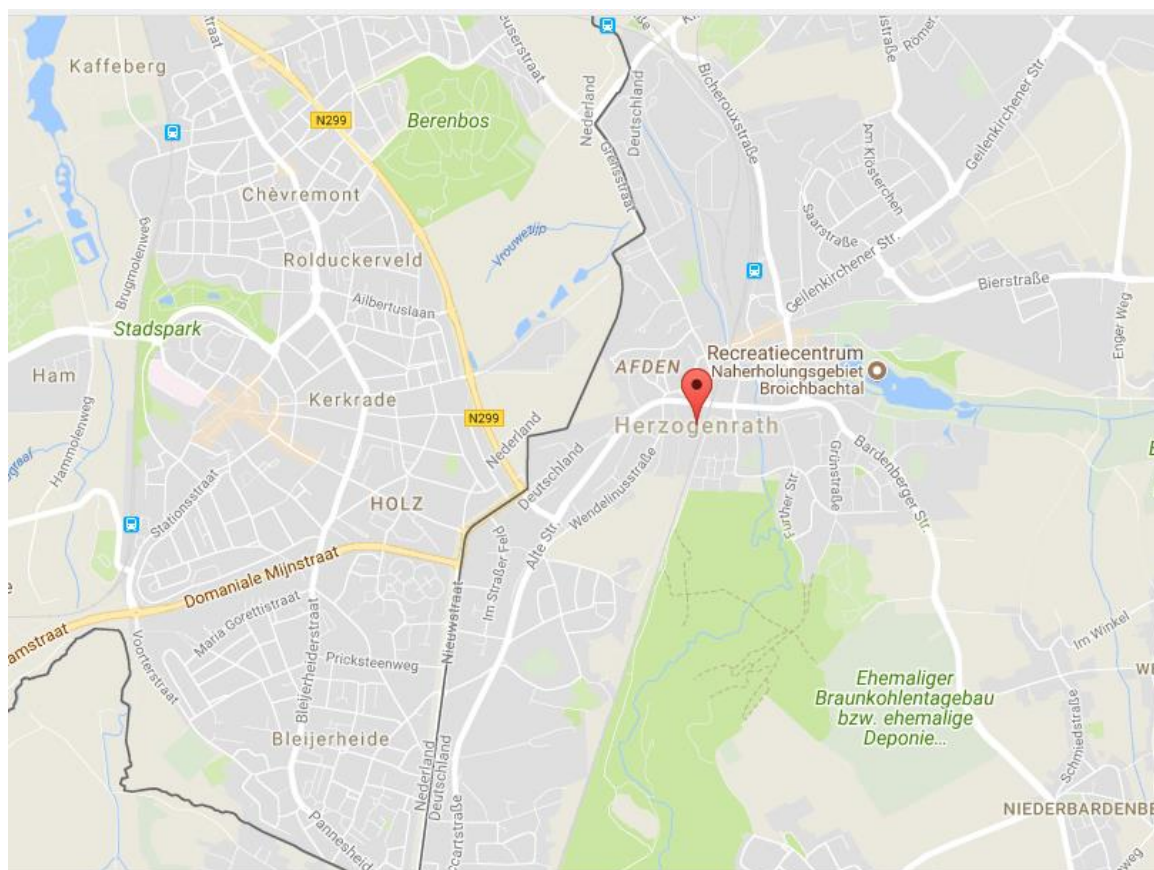
Kerkrade heeft in het verleden veel mijnbouw gekend. Dit heeft het gebied letterlijk en figuurlijk getekend. De economie in de regio heeft enerzijds lang geleden onder de sluiting van de mijnbouw. Ook zijn in het beeld van de stad groene aders te zien. Soms zijn ze van natuurlijke oorsprong (beekdalenstructuur) en soms zijn zij ontstaan door het mijnbouwverleden en zijn ze na de mijnsluitingen omgevormd tot groene stroken. De nieuwe groene ruimte biedt tegenwoordig voldoende ruimte voor industrie en dienstverlening, dat waarschijnlijk ook de verklaring levert voor het hogere aantal banen in de commerciële dienstverlening. De nieuwe economische aanjagers worden gevormd door (grensoverschrijdende) hightech industrie, gerenommeerde wetenschappelijke opleidingsinstituten (universiteiten Maastricht en Aken) en internationale toeristische trekpleisters (drielandenpunt in Vaals). Wat betreft de economie kon Herzogenrath daarentegen wat meer profiteren van het economisch actieve gebied in de Städteregion Aachen. Beiden trekken zij nu samen op in het samenwerkingsverband Parkstad Limburg die tot doel heeft de regio aantrekkelijk te maken op woon-, werk- en leefgebied, en om de regio op de kaart te zetten (Gemeente Kerkrade, 2018).

Kanttekening:

De gegevens voor Kerkrade zijn opgeroepen in het CBS Statline onder 'bodemgebruik, uitgebreide gebruiksvorm' en 'banen van werknemers op economische activiteit (SBI2008)'. De gegevens voor Herzogenrath zijn opgeroepen in de Landesdatenbank Nordrhein-Westfalen (LDB NRW) onder kenmerk 'Flächennutzung, tatsächliche Nutzung'. Helaas bood deze databank geen gegevens voor de banen per economische activiteit op niveau van de gemeentelijke gegevens. Daarvoor moest uitgeweken worden naar een databank van Zensus 2011 (een ander onderdeel van het Landesamt für Statistik NRW). Deze maakt aan de hand van de genomen steekproeven per huishoudens en schatting van de gegevens op gemeenteniveau en beschikt alleen over de gegevens van 2011. Deze gegevens bleken wel aannemelijker dan de regionale gegevens van Städteregion Aachen, die met meer dan 110.000 inwoners een veel groter gebied bestrijkt en qua verhouding niet te vergelijken is.

Sociaal cultureel

De beide steden zijn niet alleen historisch maar ook geografisch met elkaar verweven. Tijdens het Congres van Wenen in 1815 werd het land Rode in tweeën gedeeld, een deel (het huidige Kerkrade) ging naar Nederland en het andere deel (Herzogenrath) ging naar Duitsland (Stadt Herzogenrath, 2018). Een blik op de stadsplattegrond laat zien dat de grens midden tussen de beide dorpen verloopt en de grens langs een aantal vertakkingen in het straatverloop volgt. Ondertussen hebben zich na de scheiding twee aparte dorpscentra gevormd maar het is nog goed te zien dat het oorspronkelijk bij elkaar hoorde.

Figuur 8 Stadsplattegrond Kerkrade en Herzogenrath, bron (google maps, 2018)

Technologisch

Beide steden profiteren van de innovaties en bedrijvigheid die door de technische universiteit Aachen en de universiteit Maastricht aangezwengeld worden. De eerste stappen in de ommezwaai van de mijnbouw naar high-tech industrie zijn gezet. In de regionale samenwerking Parkstad Limburg komen beide steden goed tot hun recht.

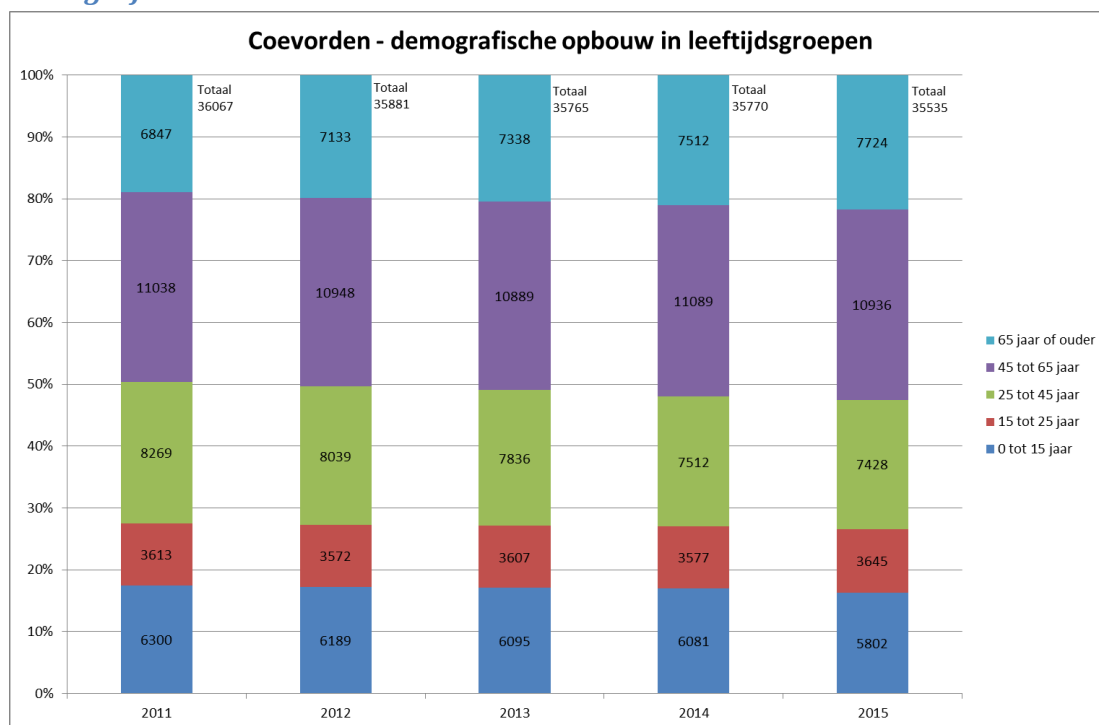
Politiek

Kerkrade en Herzogenrath hebben voor een van de meest hechte samenwerkingsverbanden gekozen door de vorming van het Europees openbaar lichaam Eurode/Eurode Zweckverband. Van beide gemeenteraden nemen ieders acht gemeenteraadsleden deel in de Euroderaad. De burgemeesters zijn om toerbeurten per twee jaar voorzitter van de raad (Gemeente Kerkrade, 2018). Eurode heeft als doel om op bepaalde beleidsterreinen samen op te treden en gezamenlijk naar oplossingen te zoeken, dat kan over toerisme zijn tot aan de riolering.

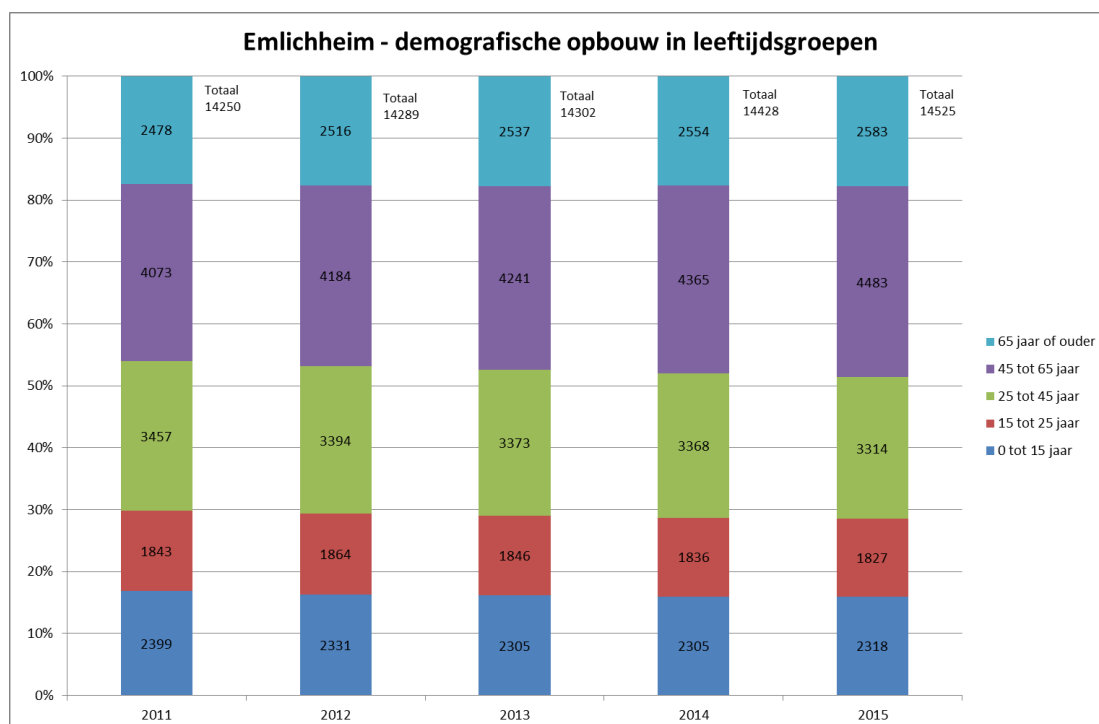
5.2. Coevorden en Samtgemeinde Emlichheim

Coevorden en Samtgemeinde Emlichheim staan bekend om hun gezamenlijk bedrijventerrein Europark. De gemeenten hebben gekozen voor het aandeelhouderschap aan een particuliere organisatie. Zij zijn dan wel qua grootte verschillend maar erkennen elkaar als gelijke in een langdurige samenwerking om samen alledaagse problematiek gezamenlijk aan te pakken en de regio economisch op de kaart te zetten.

Demografie

Figuur 9 Demografische opbouw Coevorden

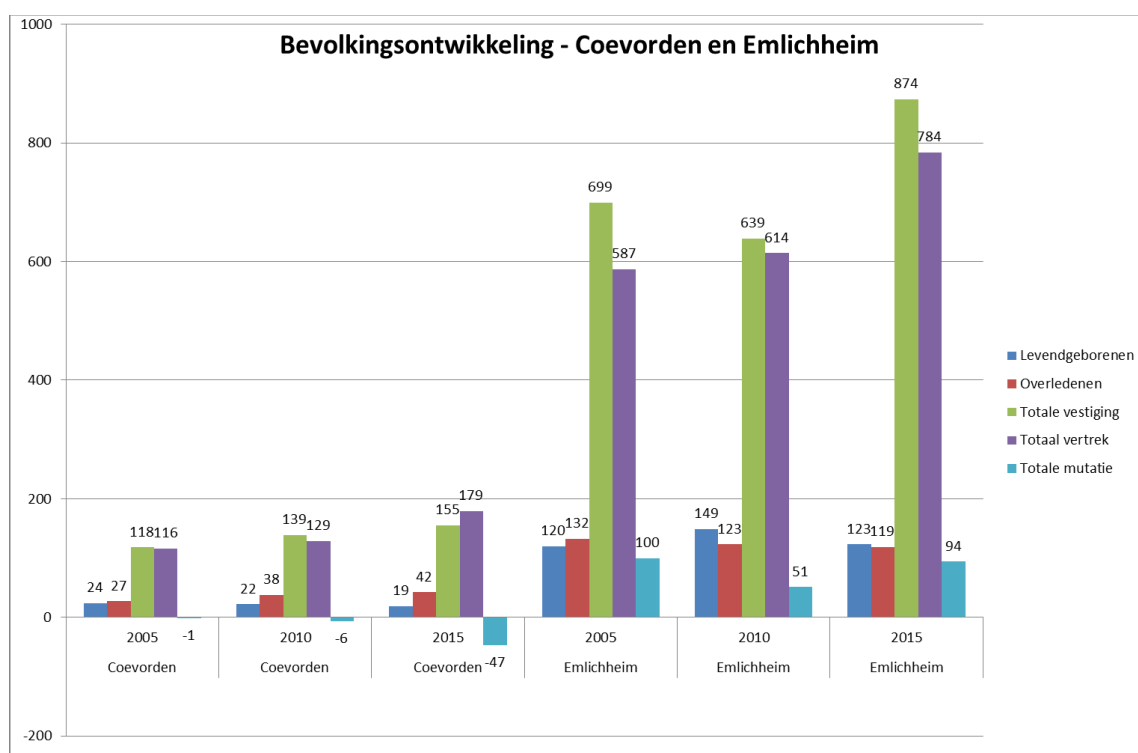
Figuur 10 Demografische opbouw Emlichheim

Coevorden heeft ruim twee keer zoveel inwoners als Samtgemeinde Emlichheim. Coevorden heeft in 2015 in totaal 35.535 inwoners, Samtgemeinde Emlichheim 14.525 inwoners. Voor een evenredige weergave is ervoor gekozen de leeftijdsgroepen in een grafiek met 100% balken weer te geven. Men kan daarin goed zien dat ondanks het verschil in aantallen de indeling op leeftijdsgroepen grotendeels overeenkomt. Ook is duidelijk te zien dat de jongere leeftijdsgroepen minder vertegenwoordigd zijn dan de oudere leeftijdsgroepen.

Kanttekening:

De gegevens voor Coevorden zijn opgeroepen in het CBS Statline onder 'bevolking/samenstelling' en 'regionale kerncijfers'. De gegevens voor Samtgemeinde Emlichheim zijn opgeroepen van het Landesamt für Statistik Niedersachsen (LSN) onder kenmerk 'Bevölkerung/Altersgruppen'.

De indelingen van de leeftijdsgroepen waren niet altijd even consistent. Soms zat er zelfs een trendbreuk in een enkele database. Er is zoveel mogelijk op gelet dat er geen verschil is met betrekking tot de periodes en de verschillende leeftijdsgroepen. De grafieken zijn daarom door onderzoeker zelf samengesteld door leeftijdsgroepen op eenzelfde manier te groeperen en de gegevens vergelijkbaar te maken.

Figuur 11 Bevolkingsontwikkeling Coevorden en Emlichheim

De bevolkingsontwikkeling laat zien dat in dit geval Samtgemeinde Emlichheim relatief vaker onderhevig is aan schommelingen met betrekking tot vestiging en vertrek. Opvallend is ook dat de bevolking van Emlichheim in aantallen groeit. Er is in 2010 en 2015 wel een klein positief saldo geweest met betrekking tot geboorte en sterfte maar het grootste verschil maakt in dit geval het positieve saldo tussen vestiging en vertrek. Voor het in aantal inwoners dubbel zo grote Coevorden zijn de schommelingen betrekkelijk laag, al is er wel een dalende lijn wat betreft het totale saldo.

Kanttekening:

De gegevens voor Kerkrade zijn opgeroepen in het CBS Statline onder 'bevolking / bevolkingsontwikkelingen'. De gegevens voor Herzogenrath zijn opgeroepen in de Landesdatenbank Nordrhein-

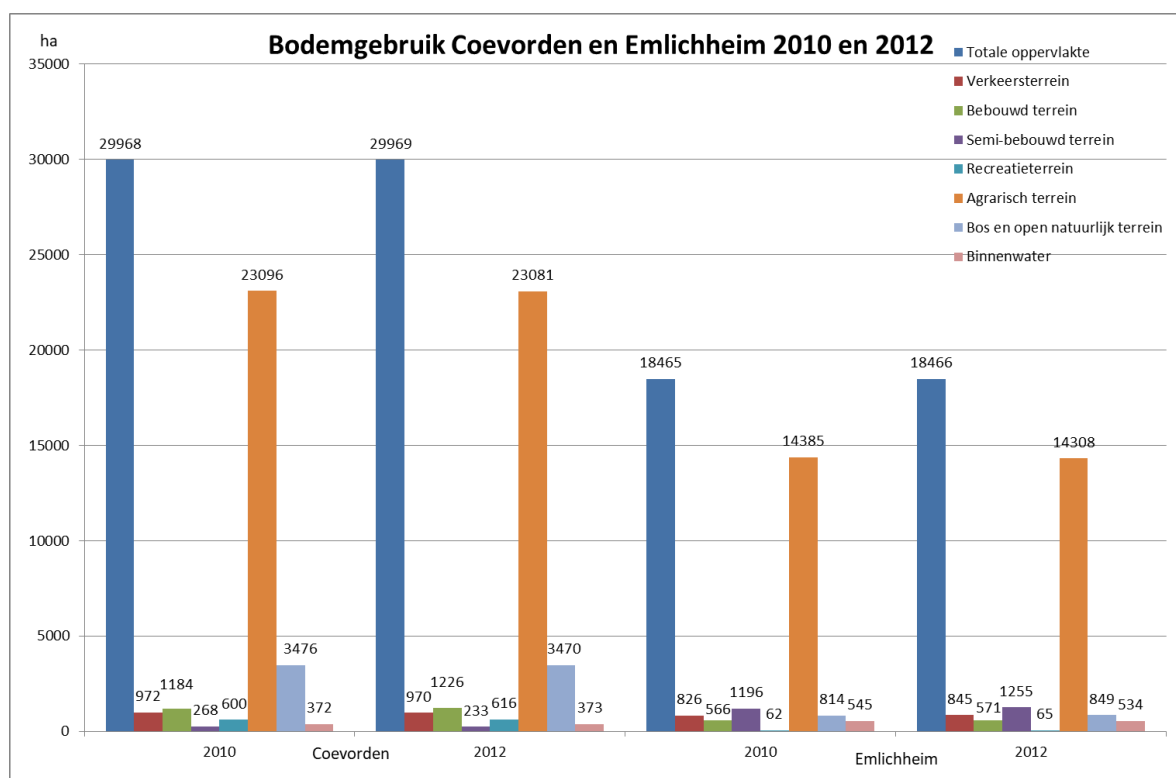
Westfalen (LDB NRW) onder kenmerk 'Bevölkerung / Bevölkerungsbewegungen'. Bij laatste was sprake van een trendbreuk in verband met corrigerende mutaties in 2009. Daarom werd bij Emlichheim een melding gegeven dat de gegevens van 2005 eventueel wat vertekend konden zijn.

Economie

Het bedrijventerrein Europark Coevorden-Emlichheim GmbH is een Europese particuliere organisatie waarvan de gemeenten Coevorden en Samtgemeinde Emlichheim voor 50% aandeelhouders zijn. Doelstelling voor dit initiatief was het versterken van de sociaaleconomische structuur van de grensregio, het scheppen van werkgelegenheid en de benutting van de strategische ligging tussen de havens van Hamburg en Rotterdam/Amsterdam, het spoorwegennet en de verbeterde positie ten opzichte van de autosnelwegen A37 en de verbinding naar de A31. Mede door de opening van de Euroterminal II in 2007 heeft het Europark goede transportverbindingen voor het verkeer via spoor, weg en water van en naar Scandinavië, Duitsland, Polen en de Baltische staten. In 2011 heeft het Europark de status van Güterverkehrszentrum (GVZ) verkregen (GVZ Europark, 2018). De respondenten uit de interviews zijn als acquisiteurs actief op het Europark en zijn tevens contactpersonen van het Europark voor de deelnemende gemeenten.

Europark is aanvankelijk als een gezamenlijk project opgestart en is inmiddels uitgegroeid tot een langdurige bestendige relatie. Het is formeel geen partnerstadsrelatie maar het biedt inmiddels een platform voor een vast netwerk tussen de gemeentelijke besturen om andere projecten op andere beleidsterreinen op te zetten.

Door de nauwe samenwerking tussen de besturen omtrent het Europark zijn inmiddels tal van andere gezamenlijk projecten opgestart, die oorspronkelijk niets met het Europark te doen hebben maar simpelweg een oplossing biedt op alledaags belemmeringen. Dit kan reiken van activiteiten op het gebied van toerisme tot aan afspraken over het gezamenlijk gebruik van riolering en afvalwaterzuivering.

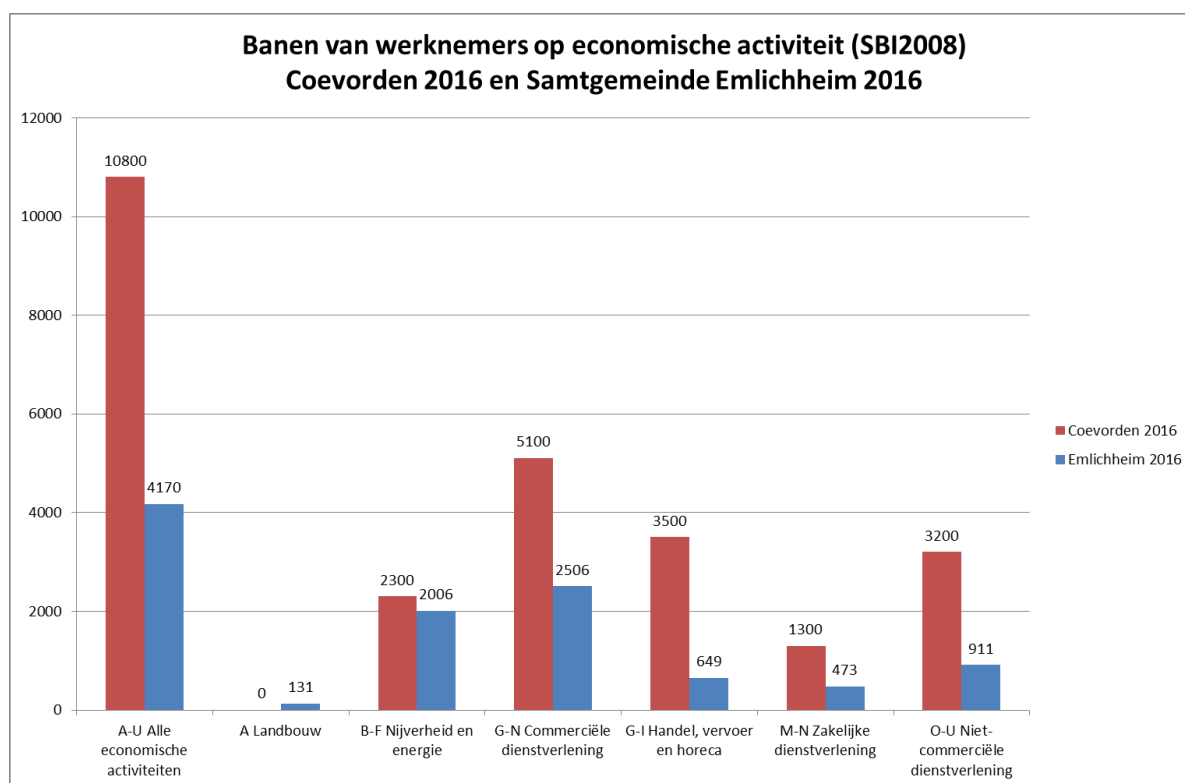
Figuur 12 Bodemgebruik Coevorden en Emlichheim

Bovenstaand grafiek van het bodemgebruik laat duidelijk zien dat de economie van beide steden hoofdzakelijk een agrarische structuur heeft. Opvallende verschillen zijn dat ook hier het terrein aan bebouwd en semi-bebouwd terrein verwisseld lijken te zijn. Coevorden heeft daarnaast relatief gezien dubbel zoveel bos en open terrein dan Emlichheim maar dit staat totaal niet in verhouding met het agrarisch terrein.

Wat betreft de sectoren geven het aantal banen per sector een compleet ander beeld weer van de economie. Waar bij het bodemgebruik het agrarisch terrein zo extreem hoog scoorde is dit niet of nauwelijks in het aantal banen terug te vinden. Van alle economische activiteiten scoorde in 2016 de landbouw maar met 0 of 131 banen van 10.800 respectievelijke 4.170 banen in totaal. Dat kan ermee te maken hebben dat agrariërs meestal niet in dienstverband werken.

De meeste banen zijn in Coevorden toe te schrijven aan de commerciële dienstverlening met bijna de helft van alle beschikbare banen, waarvan een groot deel door de sector handel, vervoer en horeca (3.500 banen), gevolgd door de niet-commerciële dienstverlening.

De werkgelegenheid in 2016 in Emlichheim (4.170) was met betrekking tot de aantallen nog minder dan de helft van het aantal banen in Coevorden (10.800). Het merendeel verdeelt zich op commerciële dienstverlening (2.506) en nijverheid en energie (2.006), laatste zou te maken kunnen hebben met de winning van aardolie die nog in deze regio voorkomt.

Figuur 13 Banen op economische activiteiten Coevorden en Emlichheim

Sociaal cultureel

Beide steden delen met elkaar een roerige historie. Coevorden was van oudsher gelegen op een strategische plek voor reizigers tussen Münster en Groningen. Handel en bedrijvigheid maakte ook dat Coevorden erg in trek was bij de verschillende vorsten. Coevorden telt daarom talloze heroveringen, bevrijdingen, verwoestingen en tijden van wederopbouw.

Naast de reizigers en handelaren was Coevorden ook voor turfschippers een belangrijke doorgangspole die van Duitse en Oost-Drentse steden turf verscheepte richting de westerse steden. Met het einde van het turfsteken verviel ook de functie van de haven en verloor Coevorden zijn voorrangspole in de regio. Met het project van het Europark beoogde men de economische situatie weer dusdanig in te richten dat het meer en meer een draaischijf zou worden in de doorvoer van de goederenstroom. Dit is gerealiseerd door het Güterverkehrszentrum/spoorterminal (Gemeente Coevorden, 2018).

Politiek

De gemeenten hebben zich in een langdurig project als aandeelhouders gecommitteerd aan hun samenwerking en pakken vanuit deze positie steeds meer actuele projecten gezamenlijk op. In die zin is het projectmatige karakter eigenlijk nog weinig meer als losse samenwerking te zien. Door de regelmatige contacten en vaste aanspreekpunten zoekt men elkaar steeds vaker op, ook op ander terrein. De samenwerking groeit in intensiteit en de kennis over elkaar en elkaars behoeften wordt steeds meer omgezet in gezamenlijke oplossingen.

Wel is er nog steeds geen sprake van een centraal gestuurde samenwerking. Nieuwe activiteiten en projecten worden opgepakt en doorverwezen naar de betreffende beleidsterreinen c.q. verenigingen.

6. Resultaten

In paragraaf 6.1. en 6.2. zullen de resultaten uit de interviews met de stedenparen Kerkrade en Herzogenrath respectievelijk Coevorden en Emlichheim gepresenteerd worden. De vragenlijst en uitwerking van deze interviews vindt u in bijlage 1 en 2. De topics en casestudies volgen eenzelfde onderverdeling in de verschillende factoren van de grenseffecten.

In paragraaf 6.3. en 6.4. zijn de resultaten van de voorstudie beschreven. Voor de overzichtelijkheid zijn deze omgezet in eenzelfde onderverdeling dan de voorgaande paragrafen. Er zijn echter niet op elk aspect gegevens verzameld omdat het vooronderzoek oorspronkelijk een andere structuur volgde. In het vooronderzoek Grensstad - Partnerstad van onderzoeker stond de vraag voorop of een partnerstadsrelatie in het specifieke geval voor gemeente Winterwijk en Stadt Vreden (Dld.) een meerwaarde zou kunnen betekenen. Daarbij werden in eerste instantie deze plaatsen vergeleken met een ander stedenpaar, Haaksbergen en Ahaus, die namelijk wel een partnerstadsrelatie met elkaar onderhouden. Daarom is in dat geval gebruik gemaakt van een indeling volgens de DESTEP analyse zoals het in dit onderzoek bij de casestudies gebruikt is.

Voor de interviews zijn bij Stadt Ahaus (Dld.) en gemeente Haaksbergen (Nld.) de contactpersonen voor buitenlandse relaties gesproken. Voor Winterswijk en Vreden is alleen een contactpersoon gesproken van de gemeente Winterswijk, die nauw betrokken was bij de planning van een gezamenlijk dienstencentrum op de grens van Winterswijk en Vreden. De daaruit volgende resultaten zullen voor dit onderzoek omgezet worden in de hier gebruikte onderverdeling in grensfactoren. Deze waren destijds nog niet bekend. Er is daarom niet op elke factor gericht informatie verzameld.

Uiteindelijk volgt in 6.5. een samenvatting van alle resultaten uit deskresearch, interviews en vooronderzoek per onderzoeksvraag.

6.1. Kerkrade en Herzogenrath

Relatie met elkaar

Eurode is een openbaar lichaam, gevormd door raadsleden van de gemeenten Herzogenrath en Kerkrade. Beide gemeenten zijn daarom ingebed in de gezamenlijke organisatie Eurode, die gezamenlijk een deel van de gemeentelijke taken uitvoert. Door de vorming van een gezamenlijke Euroderaad ontstaat er een nauwe vervlechting van de beide gemeenten Kerkrade en Herzogenrath. Toch noemen zij elkaar geen partnersteden, maar zustersteden. Ondanks het raakvlak van de bestuurlijke samenwerking voelt de term voor hun niet juist. Zij associëren een partnerstadsrelatie met “aangename dingen, zoals cultuur, sport en uitwisseling”. De beide steden zien elkaar meer als zustersteden want zusters zijn onderdeel van een familie en “daar moet je het mee doen”. Bedoeld wordt daarmee dat men zowel op elkaar aangewezen is als dat men elkaar ook op dingen aan moet kunnen spreken die belangrijk zijn als er oplossingen gerealiseerd moeten worden voor de gezamenlijke alledaagse problematiek. Ze kiezen daarbij bewust niet voor de formelere zakelijkere benadering omdat de steden met elkaar (historisch en geografisch) te verweven zijn om de problematiek los te zien en aparte oplossingen te kunnen bieden. De te behandelen onderwerpen zijn vaak onderwerp van gesprek of zijn onderwerpen die in de dagbladen genoemd zijn.

Een schematische weergave van de relatie zou men wellicht op deze manier weer kunnen geven:

Figuur 14 Schematische weergave relatie Kerkrade en Herzogenrath

Hierin ziet men duidelijk dat de beide gemeenten verenigd zijn in Eurode en dat er in de gemeenten overlap is op bepaalde beleidsdisciplines. Andere beleidstakken blijven zelfstandig maar blijven raakvlak houden met de gegeven situatie dat zij onderdeel van Eurode zijn. Sommige beleidstakken vallen daarbuiten.

Gezamenlijke activiteiten (genoemd in interview)

De lijst van gezamenlijke activiteiten en projecten uit het interview is niet volledig maar geven een beeld van wat er al samen ondernomen is:

- Gezamenlijke brandweer Parkstad (Kerkrade is 1^e lijns dienstverlener voor Duitse grensgemeenten Scherpenzee en Überpalenberg)
- gezamenlijke ambulancedienst Kerkrade-Herzogenrath
- structurele inrichting grensinfopunt met ondersteuning van de omliggende gemeenten, Städteregion Aachen en provincie Limburg
- Emmerik PLUS (uitbreiding van lokale projecten naar de gehele regio)
- Euregiobahn met aansluiting aan de grote internationale verbindingen

Algemeen

In het algemeen kan men zeggen dat de grenseffecten wel gevoeld worden (hierna volgt een puntsgewijze samenvatting) maar door de geografische ligging van Zuid-Limburg en het feit dat het in verhouding meer omringd is door het buitenland dan dat het aan raakvlak heeft met het Nederlandse binnenland. Dat maakt dat er tot op de dag van vandaag een relatief hoge grensmobiliteit heerst. De bevolking mengt zich meer, grenzen zijn niet duidelijk zichtbaar en de beide dialecten lijken erg sterk op elkaar.

Taal en cultuur

Het gezamenlijke dialect was in de beginjaren de ambtstaal van Eurode. Helaas wordt dit steeds minder gesproken en raadslieden die uit andere regio's kwamen spraken een ander dialect. Daarom is de ambtstaal gewijzigd in Nederland en Duits. Iedereen spreekt nu zijn moedertaal, waarbij een juiste interpretatie door de ambtelijke ondersteuning van groot belang geworden is.

Kinderen spreken steeds minder de streektaal die van oudsher gesproken werd. Daarmee wordt de taalkloof steeds groter.

Ook is volgens de respondent voor Kerkrade de Duitse les op de Nederlandse scholen de laatste jaren helaas ondergewaardeerd en vaak niet gekozen. Bovendien heerst er een gebrek aan docenten voor Duitse taal. Er zijn plannen dat scholen Duits weer als verplichte taal opnemen, alhoewel het Frans in deze regio ook van groot belang is.

Het gevolg is dat vele vervolgopleidingen aan de Duitse kant niet gevolgd kunnen worden of stageplekken niet waargenomen kunnen worden vanwege het taalgebrek. Er zijn nieuwe projecten

gestart omtrent uitwisselingen en stageplekken om kinderen er meer bewust van te maken dat de taalvaardigheid hun mogelijkheden op opleiding en beroepsuitoefening kunnen vergroten.

Aan de Duitse kant is het omgekeerd, er waren nooit zoveel Duitse kinderen die ook de Nederlandse taal beheersen. Motivatie is vaak de onderwijsaanbod aan de Nederlandse kant en de sterke pro Europese oriëntatie in de regio Aachen.

Institutionele en administratieve verschillen

Er zijn structurele grensinformatiepunten ingericht die studenten, werkende, werkzoekende en gepensioneerd ondersteunen op allerlei gebieden. Zij informeren over de verschillende wetgevingen, belastingaangiften, zorgverzekeringen, vakbonden, pensioenen enz. Zij geven raad en advies waar iedereen mee te maken krijgt als iemand in het andere buurland studeert, werkt of woont. Bij specifieke vragen sturen zij diegene door naar het juiste adres om daar verder geholpen te worden. Sommige instanties, bijvoorbeeld ziekenfondsen, bieden deze hulp zelf al aan omdat zij vaker met deze thematiek te maken krijgen.

Grote bedrijven lossen het vaak op door in beide landen een locatie te openen en een aparte administratie daarvoor in te richten.

Voor kleine ondernemers is het nog steeds een struikelblok omdat het rendement van de extra opdrachten in het buurland niet opweegt tegen de extra administratieve last en kosten die zij daardoor hebben.

Transport/openbaar vervoer en infrastructuur

In sommige grensregio's is na de tweede wereldoorlog de verbinding met het openbaar vervoer gestremd of zelfs afgebroken. Dit was in Zuid-Limburg vanwege zijn geografische ligging niet mogelijk. Daar profiteren ook Kerkrade en Herzogenrath van. Het openbaar vervoer sluit daarom goed op elkaar aan. De Euregiobahn wordt momenteel zelfs uitgebreid en zal straks (weer) een goede aansluiting hebben op de grote internationale verbindingen.

Informatieachterstand en insidervoordelen

De grensinformatiepunten vervullen een belangrijke functie bij het vertrekken van informatie. Op de spreekdagen / open dagen verstrekken zij algemene informatie aan (aangaande) grensPendelaars over de verschillende instanties en wetgevingen. Zijn er specifieke problemen die opgelost moeten worden, bieden zij daarnaast nog aparte gesprekken aan.

Het groeiende taalgebrek baart wel veel zorgen en is in deze een versterkende factor. Tweetalige advertenties zijn ook hier zelden.

Psychologische factoren

Mensen kijken toch wel op tegen de cultuurverschillen in de arbeidscultuur. Het is onbekend of men weet er niet mee om te gaan. De bedrijfscultuur is in Duitsland de laatste decennia wel minder autoritair geworden, toch zijn er nog verschillen. Men moet alleen weten hoe men ermee om moet gaan. Daarom worden nu stageplekken georganiseerd voor Nederlandse jongeren om met Duitse bedrijven kennis te maken. Vaak valt het uiteindelijk wel mee en is hiermee de drempel overwonnen.

Een ander punt is het groeiend populisme in beide landen. Aachen heeft er momenteel nog weinig last van omdat zij in zijn geheel zeer pro-Europees ingesteld zijn en zich ten opzichte van het bondsland (en de nationale politiek) wel gehoord voelt. De partij AfD (Alternative für Deutschland) vindt daar weinig steun.

Daarentegen speelt in Kerkrade het anti-Haagse sentiment een grote rol en voelt de regio Limburg zich in het algemeen niet gehoord in de nationale politiek. Onderhuids speelt de sluitingen van de staatsmijnen nog een grote rol en het (gevoelde) weinige interesse vanuit Den Haag de economische gevolgen om te buigen in nieuwe kansen. Vanuit dat sentiment, zo de stelling in het interview, is door velen de keus op de PVV gevallen. De samenwerking met Herzogenrath staat daarbij helemaal niet ter discussie, waarschijnlijk omdat de grenzen juist niet meer waar te nemen zijn en ook niet als

zodanig gevoeld worden. Vaak beseffen zij helemaal niet dat het sluiten van de grenzen een doodssteek zouden betekenen voor deze regio. Gelukkig wordt er in de politiek (zowel op gemeentelijk niveau als ook op nationaal niveau) nog steeds op samenwerking aangestuurd maar de toon is wel veranderd. Deze is nu minder ideologisch en er is meer behoefte aan concretisering van de doelstelling en verantwoording van de te nemen maatregel.

Economische verschillen en asymmetrische effecten

Economische verschillen zijn aanwezig maar vaak wegen de voor en nadelen aan weerskanten weer op en blijft het toch in balans. Het is bovendien erg afhankelijk van de persoonlijke situatie wanneer welk voordeel waar te behalen valt en het wisselt ook per levensfase.

De lonen bijvoorbeeld kunnen eventueel verschillen maar daarentegen zijn er eventueel weer voordelen bij de kinderbijslag of in de kinderopvang. Bovendien is geld niet allesbepalend. Ouderen kiezen bijvoorbeeld sneller voor een uitgebreidere zorg in Duitsland. Voor een werknemer kan het een keus zijn tussen werk en geen werk of bij een student wel of geen opleiding in het gewenste vak. Momenteel zijn de huizenprijzen in Duitsland veel lager en komen er veel Nederlanders te wonen. Deze beweging is er in het verleden ook al geweest, alleen dan andersom. Het is meer te vergelijken met de binnenlandse beweging van het westen naar het oosten waar ouderen de wens hebben groter en groener te wonen maar in het westen de prijzen daarvoor veel te hoog zijn. Zij kiezen daarom vaak voor een huis in een landelijk gebied dat daar betaalbaarder is.

Succesfactoren en valkuilen

Beiden vinden continuïteit een belangrijke factor. Het verbond in een openbaar Europees lichaam geeft hun de mogelijkheid knelpunten aan te vliegen als gezamenlijk probleem en dit met de nodige financiële middelen gezamenlijk op te lossen. Deze manier maakt voor hun mogelijk de vriendschappelijke houding naar elkaar te behouden, terwijl men elkaar best op bepaalde onderwerpen mag aanspreken en het af en toe niet met elkaar eens is.

Een tweede is dat ook het ondersteunend personeel duidelijk weet waar het aan toe is. Er zijn vaste contacten en een vast netwerk die te onderhouden zijn. In het verleden is gebleken dat bij enkel een projectmatige ondersteuning/financiering de situatie voor het personeel onduidelijk is met als gevolg het verloop aan vakkundige mensen.

De administratieve last voor de EU middelen staat soms niet in verhouding met de geplande activiteiten. Het wordt door de respondenten soms als ondoenlijk ervaren om aan alle eisen te voldoen waardoor sommige activiteiten niet gerealiseerd worden als zij niet uit eigen middelen of met hulp van derden gefinancierd kunnen worden.

Tenslotte is de houding van raadsleden en ondersteunend personeel een belangrijke factor. Een open houding ten opzichte van nieuwe dingen, andere taal, andere cultuur is een vereiste. Miscommunicatie ligt op de loer omdat men elkaar soms niet goed begrijpt. Het is belangrijk dat men elkaar vertrouwt in de weg naar een gezamenlijk oplossing.

Een ander voordeel is kennis van de actuele politieke situatie waardoor sommige standpunten van raadsleden beter te duiden zijn. Voor het ondersteunend personeel is daarom het lezen van de dagbladen aan weerszijden verplichte kost.

Belangrijkste sociaal- economische kenmerken

De respondenten werd in het interview gevraagd bepaalde sociaaleconomische kenmerken van eventuele partnersteden in belangrijkheid op volgorde te leggen. Per kenmerk beschikten zij over een kaart, er waren ook kaarten voorzien met een leeg vak waarin zij zelf een kenmerk konden aangeven (Anders:..). Dit zijn de resultaten ervan:

	Volgorde kenmerken Kerkrade/Herzogenrath
1	Anders: TAAL
2	Historische achtergrond
3a	Vergelijkbare economische structuur
3b	Economische asymmetrie
4	Geografische ligging
5a	Grootte en aantal inwoners
5b	Demografische samenstelling

Figuur 15 Volgorde kenmerken Kerkrade en Herzogenrath

Toelichting:

Op de tegel 'Anders' hebben de respondenten Taal als kenmerk ingevuld. Taal is hier bewust met hoofdletters geschreven. Volgens de respondenten begint alles bij het onderwerp taal. De respondenten vinden taal zo belangrijk dat zij naast de voorgegeven kenmerken deze via de tegel "Anders" als apart item toe willen voegen.

De kennis van elkaars taal en cultuur is volgens hen de meest belangrijke factor voor een bestendige samenwerking. De prioriteit is wel afhankelijk van het doel van de samenwerking. Een samenwerking op economisch gebied vereist bijvoorbeeld meer taalkundigheid dan winkelen of recreatie.

De historische achtergrond mag eveneens niet onderschat worden anders leeft het niet bij de bevolking en heeft het ook geen draagvlak en is er geen binding mogelijk. De culturele achtergrond moet wel bij elkaar passen en is door de gezamenlijke geschiedenis gevormd. De grootte en het aantal inwoners maakt op zich niets uit, het moet wel enigszins in evenwicht zijn. Men moet elkaar als gelijkwaardige partner zien.

Belangrijkste relationele voorwaarden

De respondenten werd in het interview ook gevraagd bepaalde relationele criteria in belangrijkheid op volgorde te leggen die bepalend zijn voor een goede partnerschapsrelatie/samenwerking. Ook hier bestond de mogelijkheid het vakje "Anders" te vullen met een eigen criteria. Dit zijn de resultaten ervan:

	Volgorde voorwaarden Kerkrade/Herzogenrath
1	Gemeenschappelijke belangen en interesse in elkaar
2a	Betrokkenheid
2b	Samenhorigheid
3	Te grote verschillen in de kenmerken

Figuur 16 Volgorde voorwaarden Kerkrade en Herzogenrath

Toelichting:

Beide respondenten geven aan dat de ene vereiste niet belangrijker is dan de andere. Alles moet aanwezig zijn om te kunnen functioneren. Ook daarbij speelt de continuïteit weer een rol. Ook moet met concreet invulling geven aan de doestelling om elkaars interesse te wekken.

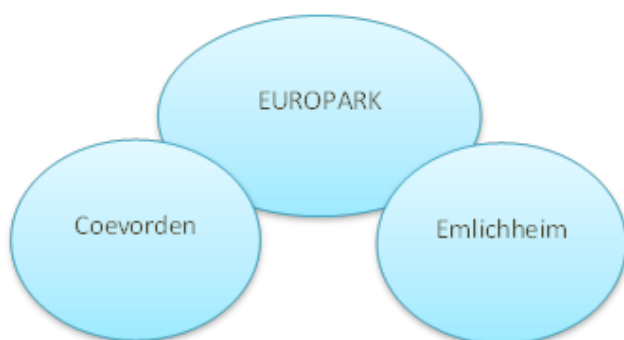
Ten slotte kan het een spelbreker zijn als er sprake van te grote verschillen in een van de vooraf genoemde kenmerken zijn bijvoorbeeld bij te grote economische verschillen met een totaal andere problematiek en heel andere belangen.

6.2. Coevorden en Samtgemeinde Emlichheim

Relatie met elkaar

Het Europark is een gezamenlijk project van de gemeenten Coevorden en Emlichheim. De gemeenten zijn beiden aandeelhouders van deze privaatrechtelijke organisatie. Het project is gericht op de activiteiten in en om het bedrijventerrein Europark en staat formeel los van alle andere dagelijkse activiteiten die de gemeenten uitvoeren. Door het gezamenlijke project spreken de burgemeesters elkaar regelmatig ook over andere actualiteiten. Daardoor ontstaan soms nieuwe projecten en wordt de samenwerking op een ander beleidsterrein aangezwengeld, bijvoorbeeld met het waterschap Vechtstroom. De gezamenlijke brandweer heeft zijn oorsprong meer in goede buurtschapshulp. Coevorden en Emlichheim zijn namelijk in eerste instantie goede burens van elkaar.

Een schematische weergave van de relatie zou men op deze manier weer kunnen geven:

Figuur 17 Schematische weergave relatie Coevorden en Emlichheim

Het GVZ Europark is een langdurig project waaraan beide gemeenten zich hebben gecommitteerd. In eerste instantie is daarvoor een zakelijke aanpak gevolgd. Men moet elkaar wel aan kunnen spreken op knelpunten en nog op te lossen problemen. Maar tegelijkertijd heerst onderling een vriendschappelijke houding. Ze benoemen het zelf als een “projektbezogene Partnerschaft” / (project gerelateerde partnerschapsrelatie).

Nieuwe onderwerpen die worden opgepakt, worden bij de betreffende beleidsterreinen van de gemeenten of andere verenigingen neergelegd. Zij zijn soms initiatiefnemer maar geen eigenaar van de problematiek. Zij dragen het over aan de verantwoordelijken bij de gemeenten.

Gezamenlijke activiteiten

Deze lijst is niet uitputtend en puur gebaseerd op de onderwerpen die in het interview ter sprake kwamen.

- samenwerkende brandweren
- GVZ Europark
- samenwerking waterschappen
- samenwerking toerisme
- grensinfopunt van de Euregio Eems Dollard Regio in Nordhorn

Algemeen

De geografische ligging van Emlichheim speelt zeker een grote rol bij onder andere de arbeidsmobiliteit. Zoekt men alleen in zijn eigen land naar werk, beperkt zich de actieradius maar op 90 graden in plaats van de gebruikelijke 360 graden. Grensfactoren en drempels worden zeker waargenomen en remmen af doordat het onbekende niet de voorkeur geniet.

Er zijn pogingen geweest vanuit gemeente Coevorden bij werklozen de arbeidsmobiliteit te verhogen richting het buurland. Het bleek uiteindelijk juist voor deze doelgroep erg moeilijk deze extra drempels te overwinnen (denk aan andere wetgeving voor verzekeringen, belasting e.d.).

Taal en cultuur

Taalprojecten zouden eventueel nog meer opgezet kunnen worden maar dat is volgens de respondenten eigenlijk meer de taak van de scholen zelf. Er is aan weerszijden wel cursusaanbod aanwezig voor diegenen die de taal willen leren. De mogelijkheden zijn dus aanwezig. Momenteel zijn er veel Nederlanders die in Duitsland gaan wonen. De jongere kinderen wisselen vaak wel naar Duitse scholen maar oudere kinderen reizen meestal heen en weer.

Het schijnt dat in Nederland in het algemeen is opgemerkt dat de Duitse taal te weinig aangeboden wordt. Er is onlangs nog een project geweest dat Emmense studenten op de basisscholen Duitse les hebben gegeven.

Zelf merkt men in de eigen geledingen enige onzekerheid als er officiële vergaderingen gepland staan. Uiteindelijk valt het vaak best mee, een open houding en een goede portie begrip voor elkaar maakt dat het vaak toch goed komt. Andere mentaliteits-/cultuurverschillen zijn terug te vinden in een andere werkhouding en werkwijze. Ook daar helpt een open houding en komt het uiteindelijk ook goed.

Institutionele en administratieve verschillen

Met name de diplomaerkenning en waardering is nog een groot probleem. Dit weerhoudt mensen vaak naar werk te zoeken in het buurland. Het actieteam GEA (grensoverschrijdende economie en arbeid) werkt hier samen met het ministerie van Economische Zaken aan.

Ook de administratieve last weegt vaak niet op tegen de voordelen. Bedrijven proberen dit vaak te voorkomen door hun werknemers hiermee niet al te veel mee te belasten. Als zij aan beide zijden van de grens locaties hebben, nemen zij de Nederlanders aan de Nederlandse kant in dienst en de Duitse werknemer aan de Duitse kant.

Transport / openbaar vervoer en infrastructuur

Langs de gehele grens is het openbaar vervoer niet aansluitend. Maar in deze regio is er ook in het binnenland zo goed als geen openbaar vervoer aanwezig. Men is aangewezen op de auto als verkeersmiddel. De grote verbindingen zijn wel aanwezig maar voor verbindingen naar de kleinere plaatsen heeft men voor relatief korte afstanden vaak met lange wachttijden te maken, zodat een auto al snel veel minder tijd nodig heeft.

Door het geringe aantal inwoners zou een uitgebreider netwerk in dit geval niet rendabel zijn. De publieke sector heeft daarin wel een verantwoordelijkheid en zoekt naar oplossingen om beter in deze basisvoorziening te kunnen voorzien. Er zijn ideeën over uitbreidingen van de linie van de belbus.

Het spoor voor goederen is met de terminal in het Europark goed voorzien. Zo niet het personenverkeer. Er zijn wel plannen voor het reactiveren van het spoor in het graafschap Bentheim. De bedoeling is dat dit in een tweede fase doorgetrokken wordt tot aan Coevorden en Emmen en aan de Duitse zijde tot aan Rheine. Pas als deze verbinding een feit is kan men verder denken over eventuele uitbreidingen of vertakkingen naar de kleinere plaatsen.

Dit is wel een belangrijk punt omtrent de arbeidsmobiliteit. Met een laag inkomen is men al gauw afhankelijk van het openbaar vervoer en dat is er gewoon bijna niet. Eerdere pogingen daarin met betrekking tot het sectorplan liepen daarop juist stuk.

Informatieachterstand en insidervoordelen

Er is net een samenwerking in de regio Drenthe opgezet met onder andere het UWV en de Jobagentur voor het uitwisselen van gegevens om betere matches te kunnen maken. Deze samenwerking is niet zozeer naar buiten gericht maar meer intern.

Verder worden geen tweetalige advertenties geplaatst of dat Duitse bedrijven in de Nederlandse krant een advertentie plaatsen of andersom. Beide respondenten vonden dit wel een typisch onderwerp waar waarschijnlijk nog nooit over nagedacht is. Uiteindelijk is dat in hun ogen iets wat aan de bedrijven zelf is en valt niet onder de verantwoordelijkheid van de publieke sector. Daar moeten ondernemingen eigen initiatief tonen.

Psychologische factoren

Psychologische factoren spelen zeker een rol. Men is huiverig voor de andere werkcultuur. In Duitsland is tegenspraak binnen de hiërarchische structuren nog steeds iets dat niet gemakkelijk geduld wordt. In Nederland is iedereen gewend zijn eigen mening te geven en dat wordt ook geduld. Je moet er wel feeling voor hebben om er mee overweg te kunnen.

Het groeiende populisme in beide binnenlanden is meer een bijzaak die men wel bijhoudt maar het raakt de samenwerking niet echt. In de lokale partijen zijn de PVV en de AfD niet vertegenwoordigd (red.: ten tijde van de interviews in 2017). Men vermoedt dat het meer met de onrust ten opzichte van de vluchtelingenstromen te maken had maar deze spelen in deze regio geen rol. Bovendien ging het meer om de niet-westerse buitenlanders en niet de directe samenwerking met Duitsland en Nederland. Het zou zich pas anders kunnen ontwikkelen als deze partijen de landelijke politiek aan weerszijden zouden beïnvloeden. Tot nu toe zijn beide landen EU gezind en in de grensregio begint Europa volgens de respondenten echt te leven. Er zijn ook vele positieve dingen bereikt, er zijn niet alleen maar barrières.

Ook het draagvlak voor de samenwerking lijdt hier niet onder. Er zijn totaal geen raakvlakken met deze discussie in wat hun samenwerking als burens betreft. Dit was zelfs al direct na de oorlog zo, getuige de voortvarende herbeleving van de onderlinge contacten. Eeuwenlange onderlinge verbindingen laten zich ook door actuele nationale politiek niet de kop indrukken (denk ook aan de vele familiebanden over en weer). Van oudsher was er al een convenant tussen het koninkrijk Nederland en het koninkrijk Hannover over de regeling van een Duits station in Coevorden (Bentheimer Eisenbahn).

Economische verschillen en asymmetrische effecten

In theorie werkt het maar het is erg afhankelijk van de persoonlijke situaties, bijvoorbeeld kinderbijslag, zorgverzekering en dekking, kinderopvang, hypotheekrenteaftrek enz. Bij het winkelend publiek waren het in het verleden de welbekende smokkeltradities, nu de woonboulevard, de koffie en andere goedkopere artikelen aan weerszijden.

Wat betreft de arbeidsmobiliteit zit het toch wat ingewikkelder. Het zou kunnen werken wanneer de economie van een land slechter zou gaan dan de andere en daardoor meer pendel ontstaat. Maar de Nederlandse en de Duitse economie hangen heel dicht bij elkaar en zijn deels van elkaar afhankelijk. Een soortgelijk effect blijft dan uit.

Verder is wel bekend dat Nedersaksen, het bondsland waarin Emlichheim ligt, ook in vergelijking met de andere bondslanden lager scoort met betrekking tot de hoogte van het loon. Daarentegen heeft de Nederlandse kant al veel langer te maken met een minimumloon. Ook is de verplichting omtrent de nazorg voor werkgevers bij zieke werknemers in Nederland veel groter. Maar dit alleen zorgt er vaak niet voor dat men deze stap meteen zet.

Succesfactoren en valkuilen

Een gezamenlijke historie is voor Coevorden en Emlichheim een van de belangrijkste succesfactoren. De betrokken partijen moeten een gezamenlijke basis hebben. Ten tweede moet het project een concreet doel hebben om te kunnen slagen en moeten de betrokken personen het belang ervan kunnen zien. Vanwege het ontbreken van een vast netwerk is de samenwerking en uitvoering behoorlijk afhankelijk van deze actoren. Veel staat en valt met de proactieve houding, de inzet en het enthousiasme van deze linking pins. Miscommunicatie vanwege verschillen in taal en cultuur liggen daarnaast altijd op de loer. Een open houding is daarbij een bepalende factor.

Een andere factor is het verschil in bevoegdheden en mandaten bij de instanties. Sommige bevoegdheden liggen op een ander niveau (bijvoorbeeld bij de een op gemeentelijk niveau en bij de ander op niveau van het bondsland). Dat maakt het soms lastig dat men niet weet wie nu de juiste contactpersoon is en tot welke instantie men zich moet wenden.

Belangrijkste sociaal- economische kenmerken

De respondenten werd in het interview gevraagd bepaalde sociaaleconomische kenmerken van eventuele partnersteden in belangrijkheid op volgorde te leggen. Per kenmerk beschikten zij over een kaart, er waren ook kaarten voorzien met een leeg vak waarin zij zelf een kenmerk konden aangeven (Anders:...). Dit zijn de resultaten ervan:

	Volgorde kenmerken Coevorden/Emlichheim
1a	Historische achtergrond
1b	Geografische ligging
2a	Economische asymmetrie
2b	Vergelijkbare economische structuur
3	Anders: onderwerp samenwerking
4	Anders: doel samenwerking/partnerschapsrelatie
5a	Grootte en aantal inwoners
5b	Demografische samenstelling

Figuur 18 Volgorde kenmerken Coevorden en Emlichheim

Toelichting:

Door de gezamenlijke historie en de geografische ligging is de samenwerking op natuurlijke weg gegroeid zoals die er nu is. Deze gezamenlijke basis moet er zijn om vervolgens een samenwerking op te kunnen zetten.

Verder zijn zowel economische asymmetrie en een vergelijkbare economische structuur van belang. Dit is afhankelijk van de interpretatie ervan maar ook van het onderwerp en het doel van de samenwerking.

Grootte, aantal inwoners en demografische samenstelling spelen een ondergeschikte rol en is eveneens afhankelijk van de interpretatie.

Belangrijkste relationele voorwaarden

De respondenten werd in het interview ook gevraagd bepaalde relationele criteria in belangrijkheid op volgorde te leggen die bepalend zijn voor een goede partnerschapsrelatie/samenwerking. Ook hier bestond de mogelijkheid het vakje “Anders” te vullen met een eigen criteria. Dit zijn de resultaten ervan:

	Volgorde voorwaarden Coevorden/Emlichheim
1a	Gemeenschappelijke belangen en interesse in elkaar
1b	Samenhorigheid
1c	Betrokkenheid
2	Anders: Taal
3	Te grote verschillen in de kenmerken

Figuur 19 Volgorde voorwaarden Coevorden en Emlichheim

Toelichting:

De eerste drie voorwaarden zijn even belangrijk. Zonder samenhorigheid en betrokkenheid geen gemeenschappelijke belangen en interesse in elkaar. Het een kan niet zonder het ander.

Daarna komen taal en te grote verschillen in de kenmerken. Alles is eveneens afhankelijk van het onderwerp en het doel van de samenwerking.

6.3. Haaksbergen en Ahaus

Relatie met elkaar

Haaksbergen en Ahaus onderhouden al meer dan 25 jaar een partnerstadsrelatie met elkaar. Deze is centraal gestuurd door beide gemeentebesturen via een gezamenlijke werkgroep, bestaande uit zeven raadsleden van elke gemeente.

Uit de analyse van de interviews van de gemeenten Ahaus en Haaksbergen en van Winterswijk en Vreden bleek dat Haaksbergen en Ahaus een veel vriendschappelijkere relatie met elkaar onderhouden. Hun samenwerking was tot die tijd met name op sport en cultuur gericht. Ook waren er scholen met uitwisselprogramma's.

Op economisch vlak beginnen zij nu pas meer gezamenlijke activiteiten te organiseren. Men moet daarbij weten dat de economische activiteiten beperkt worden door een groot natuurgebied dat de dorpscentra gescheiden houdt. Een gezamenlijk bedrijfsterein behoort daarom niet tot de mogelijkheden. Wil men hier meer activiteiten ontplooien moet men zich deze op een ander vlak zoeken.

De informatie- en kennisuitwisseling op bestuurlijk niveau van de gemeenten vond daarentegen regelmatig plaats. Omdat de relatie centraal gestuurd is vanuit bestuur en politiek is hun draagvlak ook duidelijk zichtbaar naar de bevolking en buitenstaanders dat op zijn beurt weer mensen zich bevestigd en ondersteund voelen om eigen initiatieven te ontwikkelen. De gemeentemedewerkers ondersteunen deze particuliere initiatieven bij het aanvragen van Europese subsidiegelden of brengen hen in contact met hun evenknie in de partnerstad.

Taal en cultuur

Beide respondenten gaven aan dat de oudere generaties nog wel degelijk de streektaal beheerst en spreekt. Ook hier is het verschil van deze niet groot. De jongere generatie spreekt inderdaad minder streektaal maar van een echt grote taalbarrière is volgens de respondenten geen sprake.

Er zijn ook twee scholen die een uitwisselprogramma volgen en gezamenlijke activiteiten ontplooien. Vaak worden daarbij eventuele taalbarrières overwonnen door begrip voor elkaar te hebben en een open houding aan te nemen voor andere zichtwijzen.

Institutionele en administratieve verschillen

De aanwezigheid van institutionele en administratieve verschillen zijn bekend en erkennen dat dit een behoorlijke drempel kan zijn in de grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit. Zij verwijzen echter naar de grensinformatiepunten van EUREGIO en Eures die grenspondelaars met raad en daad terzijde staan. Waar zij wel direct bij betrokken zijn is dat zij particuliere initiatieven ondersteunen, zij het met hun kennis bij het aanvragen van INTERREG-projecten of facilitair en/of financieel.

Economische verschillen en asymmetrische effecten

Er is in de interviews met Haaksbergen en Ahaus niet expliciet gesproken over de economische situatie maar uit de deskresearch destijds bleek dat de meeste banen in Haaksbergen te vinden waren in de commerciële dienstverlening, gevolgd door sector nijverheid en energie en uiteindelijk de sector overheid en zorg. In Ahaus staan sector Handel, vervoer en logies en sector nijverheid en energie vooraan. Beide economische structuren hebben hun agrarische verleden achter zich gelaten. Er zijn kleine verschillen die elkaar aan kunnen vullen maar er zijn voldoende overeenkomsten dat er gezamenlijke interesses kunnen bestaan.

Succesfactoren en valkuilen

De genoemde succesfactoren zijn volgens Haaksbergen en Ahaus het regelmatige contact door de gemeenteraadsleden waardoor de relatie goed onderhouden wordt en zij goed geïnformeerd zijn over wat er bij de partnerstad leeft.

Verder zijn wederzijds respect, een open houding en een correcte bejegening een belangrijke factor die in elke interculturele communicatie onmisbaar zijn.

De centrale aansturing van de partnerstadsrelatie kan een pré zijn maar een grote valkuil zou kunnen zijn dat de welgemeende ondersteuning als te bemoeizuchtig ervaren wordt. Dit zou de motivatie en enthousiasme in de kiem kunnen smoren.

6.4. Winterswijk en Vreden

Relatie met elkaar

Er bestaat wel een raadsgroep “Duitsland” in Winterswijk en een “Holland-Ausschuss” in Vreden om grensoverschrijdende contacten en projecten aan te halen. Deze raadsgroep heeft soms meer, soms minder in de belangstelling gestaan. Het merendeel aan samenwerking verloopt op projectbasis. Vandaar dat Vreden en Winterswijk meer zakelijke relatie met elkaar hebben.

Er waren tijdens het interview geen vaste contactpersonen om de relatie op gemeenteniveau te onderhouden. Er werd op dit niveau geen verdere informatie uitgewisseld over lopende projecten, de samenwerking werd overgelaten aan de werkgroepen respectievelijk de projectleiders.

Dit maakt dat soortgelijke projecten pas na realisatie volledig zichtbaar zijn voor bestuur en bevolking. De projectleiders zijn regelmatig bezig het draagvlak voor hun projecten weer op te frissen omdat zij afhankelijker zijn van de politieke grillen ook al is het project vastgelegd in een plan van aanpak. Ook het opstarten van nieuwe projecten verloopt wat moeizamer omdat er geen vast netwerk is en men elkaar en elkaars werkwijze eerst opnieuw moet leren kennen.

Alle andere niet-economische activiteiten worden volledig aan de verenigingen en particuliere initiatieven over gelaten. Een aantal zijn bij de gemeenten in beeld maar omdat er geen centrale sturing is van de contacten hebben zij niet alle initiatieven in beeld en weten zij ook niet welke activiteiten er allemaal ondernomen worden.

Taal en cultuur

Winterswijk onderkende dat er in de beginfase van het project Gaxel nogal wat opstartproblemen waren vanwege de taal en de cultuurverschillen. Ook kwamen er signalen van de ondernemersverenigingen dat men in de sector toerisme moeizaam aan personeel kon komen dat ook de Duitse taal beheerste.

Er is op dat moment bij twee scholen het project buurtaal opgestart in de hoop dat daaruit meer interesse en enthousiasme gewekt kan worden voor elkaars taal en cultuur.

Institutionele en administratieve verschillen

Destijds werd net de pilot ‘jobhunter Duitsland’ gestart bij de Sociale Dienst Oost Achterhoek om eventuele bemiddeling van werklozen over de grens te kunnen stimuleren. Het Werkgeversservicepunt verzorgde via ondersteuning door Euregio en EURES daarbij de informatie voor de (aanstaande) grenspendelaars. Zij gaven eerder als grensinfopunten al advies op allerlei gebieden zoals sociale verzekeringen, belastingen en diplomaerkenning. Het was de bedoeling dat dit soort diensten verhuisd worden naar het geplande dienstverleningscentrum Gaxel en daarom heen een gezamenlijk bedrijventerrein gebouwd werd.

Transport / openbaar vervoer en infrastructuur

Er is terloops in het interview opgemerkt dat het openbaar vervoer over de grens zeer beperkt is. Bij eerdere bemiddelingen moesten creatieve oplossingen bedacht worden om deze belemmering te beperken.

Economische verschillen en asymmetrische effecten

Net als bij Haaksbergen is de sector commerciële dienstverlening goed vertegenwoordigd, in dit geval gevolgd door de sector overheid en zorg en dan de sector nijverheid en energie.

Vreden heeft met name banen in de sector nijverheid en energie (zelfs meer dan de helft), gevolgd door de sectoren overheid en zorg en commerciële dienstverlening.

Ook hier speelt het agrarische verleden bijna geen rol meer. Beide economische structuren hebben verschillen maar zijn niet dusdanig van elkaar verwijderd dat er volledig andere interesses bestaan.

Succesfactoren en valkuilen

Door de projectmatige aard is er geen vast netwerk waarop men op terug kan grijpen bij nieuwe projecten. Het opstarten daarvan kan daardoor wat moeizamer verlopen. Ook is men afhankelijker van de politieke grillen, ook al zijn de plannen vastgelegd in een plan van aanpak.

Particuliere initiatieven zijn weinig in beeld, de gemeentebesturen vinden dat zij zich vooral niet overal mee moeten bemoeien. Het volledig alleen laten aanmodderen kan wel tot gevolg hebben dat initiatieven verzanden tussen de wet- en regelgeving van de verschillende landen. Ook straalt het naar buiten weinig samenhang uit en wekt niet bijzonder veel vertrouwen in een ondersteuning voor het opzetten en instandhouden van grensoverschrijdende contacten.

Voor de rest gelden ook hier dat een open houding en begrip voor elkaar een belangrijke voorwaarde zijn in de onderlinge communicatie. Talenkennis is daarbij een pre maar niet uitslaggevend. Laatste kan echter wel een drempel zijn bij formeel opgezette projecten waar veel juridische en bedrijfskundige kennis vereist is.

6.5. Weergave per onderzoeksvraag

Onderstaand een samenvatting van de resultaten per onderzoeksvraag. De resultaten uit de CPB notitie zijn echter samengevat in grotere regio's, namelijk het gehele grensgebied met Duitsland en laten helaas geen gedetailleerd beeld zien op gemeenteniveau. Het geeft dus een licht vertekend beeld maar laat wel een trend zien die eventueel door de DESTEP-methoden en/of de interviews bekrachtigd of weerlegd worden.

Met betrekking tot de term partnerstad moet vooraf het volgende duidelijk gemaakt worden.

In het interview noemden alle vier respondenten van de beide stedenparen uitdrukkelijk dat zij geen partnersteden van elkaar zijn. Beiden zouden een partnerstadsrelatie alleen een invulling geven op culturele activiteiten, zonder daarbij de noodzaak te voelen de acute problematiek op te lossen en elkaar op knelpunten aan te spreken.

Beide stedenparen hebben zich echter gecommitteerd in een langdurige relatie en/of een langdurig project. Deze formeel vastgelegde relatie is naar buiten duidelijk zichtbaar en geeft een duidelijk signaal af naar de bevolking. Er is bij beiden sprake van horizontaal overleg al is dit verschillend ingericht.

Coevorden en Emlichheim onderhouden geen regelmatig contact tussen de bestuursleden of een afvaardiging daarvan. Het enige regelmatige overleg vindt plaats tussen de beide burgemeesters in de hoedanigheid als aandeelhouders. Al voelen de burgemeesters van Coevorden en Emlichheim zich met elkaar verbonden, de relatie als gezamenlijke aandeelhouders van het Europark geldt alleen voor dat project. Alleen door hun eigen persoonlijke invulling nemen de beide burgemeesters van Coevorden en Emlichheim eigen initiatief op andere beleidsterreinen. Daarvoor moet echter eerst weer draagvlak gecreëerd worden in de beide raden voordat een nieuw gezamenlijk project opgestart kan worden.

Eurode heeft een gezamenlijke Euroraad waarin bestuursleden van beide gemeenten plaats hebben. Zij bespreken en beslissen gezamenlijk de oplossing voor een bepaalde problematiek, die uiteindelijk op meerdere terreinen opgepakt kan worden. Daarbij ziet Eurode zich sneller als "problemeigenaar", welke een bepaald kader wil scheppen om van daaruit ondersteuning te bieden, terwijl Europark respectievelijk Coevorden en Emlichheim in eerste instantie naar de zelfredzaamheid en verantwoordelijkheid van de mensen en bedrijven zelf verwijzen.

1. In hoeverre is er verschil in agglomeratie effecten tussen de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim?

Met betrekking tot de bruto lonen waren de gegevens niet op gemeenteniveau zichtbaar en was daarom geen eenduidig antwoord mogelijk. Het CPB spreekt in dit geval alleen van het grensgebied met Duitsland. Bovendien verzamelen de Duitse statistiekbureaus voor hun online databases geen gegevens over bruto lonen op gemeenteniveau.

Een voorzichtige aanname zou kunnen zijn dat het geringe aantal banen in Emlichheim als gevolg zou kunnen hebben dat de bruto lonen lager uitvallen. Het aantal beschikbare banen in Kerkrade en Herzogenrath is daarentegen dubbel zo groot dan in Coevorden en Emlichheim. Opvallend in Coevorden en Emlichheim is ook dat het overheersende agrarische gebied (75%!) nauwelijks voor banen zorgt. Waarschijnlijk omdat agrariërs veelal als zelfstandigen werken.

Beide stedenparen hebben daarnaast met sterke schommelingen te maken met betrekking tot de vestiging en het vertrek, met het verschil dat in de hele regio rondom Parkstad Limburg meer bedrijvigheid heerst vanwege de stimulerende werking van de universiteiten in Aken en Maastricht en de opkomende hightech industrie. Vandaar dat het CPB met betrekking tot de werkloosheid in zijn berekeningen aangaf dat bij een situatie zonder grens de werkloosheid in Zuid-Limburg sterker zou dalen dan in Oost-Drenthe.

Een ander duidelijk verschil ligt op het gebied van transport / openbaar vervoer en infrastructuur. Coevorden en Emlichheim richten zich met name op de handel en vervoer van goederen. De oppervlakte aan verkeersterrein lijkt in verhouding met de totale oppervlakte maar een klein gedeelte maar is toch bij beide steden wel drie keer zoveel dan bij Kerkrade en Herzogenrath (970 ha en 845 ha). Men zou verwachten dat het personenvervoer even sterk vertegenwoordigd is maar niets is minder waar. Het netwerk is zowel in de gemeenten zelf met het binnenland niet volledig dekkend, laat staan dat het op elkaar aansluit. Zij hebben een veel groter oppervlak te bedienen met een veel lager aantal inwoners. Dit maakt dat alleen de grote lijnen rendabel ingericht kunnen worden. Voor de arbeidsmobiliteit vormt dit een groot nadeel, zeker als deze over de landsgrenzen heen loopt.

Kerkrade en Herzogenrath zijn qua ligging in elkaar verweven. Het netwerk van het openbaar vervoer sluit direct op elkaar aan en vormt in geen enkel opzicht een nadeel met betrekking tot de werkgelegenheid. Men kan makkelijk doorstromen naar de grotere steden in het binnenland aan weerszijden.

2. Wat zijn de ervaringen van de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim ten opzichte van de grensfactoren die in de CPB notitie genoemd worden?

Taal en cultuur

Voor Kerkrade en Herzogenrath is een ding duidelijk: alles begint met taal. De taalverschillen worden definitief gevoeld en vormen een groot struikelblok. Met name sinds de afschaffing van de streektaal als ambtstaal van Eurode en de invoering van de regeling dat ieder raadslid in zijn eigen moedertaal spreekt moet ervoor gewaakt worden dat mede door een andere culturele vorming en achtergrond van de raadsleden, woorden anders waargenomen en geïnterpreteerd worden. Daarom is het van groot belang dat de ambtelijke ondersteuning in de achtergrond waakt voor miscommunicatie en zorgt dat alles in juiste banen geleid wordt.

Nederlandse jongeren kiezen echter steeds minder het vak Duits, waardoor zij minder kans maken op de arbeidsmarkt of op een vervolgopleiding. Het ministerie van onderwijs en de provincie ondersteunen daarom verschillende taaltrajecten, maar deze zijn echter geen verplicht programma en zijn afhankelijk van hoe de scholen dit in kunnen passen in hun opleidingspakket. Er zijn volgens de respondenten inmiddels plannen vanuit het Ministerie voor Onderwijs dat scholen de Duitse taal weer als verplichte taal op moeten nemen, alhoewel het Frans in deze regio ook van groot belang is. Een ander punt is dat er een gebrek aan docenten voor Duitse taal is.

Daarnaast zijn er vanuit Eurode nieuwe projecten gestart omtrent uitwisselingen en stageplekken om kinderen zich ervan bewust te maken dat de taalvaardigheid in de buurtaal hun mogelijkheden voor opleiding en beroepsuitoefening kan vergroten. Voor Eurode staat een ding vast: “het begint met taal” en daar moet (blijvend) aan gewerkt worden.

Coevorden en Emlichheim merken soms in de eigen geledingen (Europark en gemeenteamttenaren) enige onzekerheid als er officiële vergaderingen gepland staan. Uiteindelijk valt het vaak best mee, een open houding en een goede portie begrip voor elkaar maakt dat het vaak toch goed komt. Andere mentaliteits- en cultuurverschillen zijn terug te vinden in een andere werkhouding en werkwijze. Ook daar helpt volgens de respondenten een open houding en komt het uiteindelijk ook goed.

Taalprojecten zouden eventueel nog meer opgezet kunnen worden, al is dat volgens de respondenten eigenlijk meer de taak van de scholen zelf. Er is aan weerszijden wel cursusaanbod aanwezig voor diegenen die de taal willen leren. De mogelijkheden zijn dus aanwezig.

In het vooronderzoek Partnersteden – Grenssteden werd vastgesteld dat met de taalkennis van het buurland verschillend omgegaan werd. De partnersteden Haaksbergen en Ahaus gaven aan dat er doorgaans weinig problemen zijn, al wordt de buurtaal niet altijd vloeiend gesproken maar men

begrijpt elkaar vaak wel. Er zijn scholen die met elkaar een uitwisselprogramma volgen en de oudere generatie spreekt nog de gezamenlijke streektaal. Ook hier spreekt de jongere generatie de streektaal niet meer, zij vallen dan terug op Duits, Nederlands of Engels. Uiteindelijk lukt het vaak alsnog, desnoods met handen en voeten.

Winterswijk en Vreden hebben vastgesteld dat de jongeren erg weinig taalkennis hebben van de buurtaal. Ondernemersverenigingen in Winterswijk trokken aan de bel omdat zij in de horeca en het toerisme nog maar weinig jongere werknemers konden vinden die beide talen spraken. Er is toen in een buurtschap van Winterswijk een taalproject opgestart waarbij de basisschool enkele lessen in het Duits les gaven.

Institutionele en administratieve verschillen

Kerkrade - Herzogenrath en Haaksbergen – Ahaus wijzen relatief veel op de dienstverlening van de grensinfpunten waardoor grenspendelaars ondersteund worden bij vragen omtrent wonen, werken, leven en pensioenen in het buurland. Bij specifieke vragen worden betrokkenen doorgestuurd naar het juiste adres voor persoonlijk advies.

Winterswijk – Vreden heeft tot doel juist deze dienstverleners in de toekomst te vestigen in het dienstencentrum Gaxel, een duidelijk herkenningspunt dat representatief is voor de gezamenlijke samenwerking. De omzetting daarvan blijkt echter nog op problemen te stuiten.

Coevorden – Emlichheim benadrukt dat met name de diploma-erkenning en waardering nog een groot probleem is. Dit weerhoudt mensen vaak naar werk te zoeken in het buurland. Ook weegt de administratieve last vaak niet op tegen de voordelen.

Een ander lastig punt is dat sommige bevoegdheden bij de instanties op een ander niveau gelegd zijn. Zo zijn sommige beleidsterreinen aan de ene kant op gemeenteniveau ingericht maar aan de andere kant op provincie of Kreisniveau of zelfs Landesniveau (bondsland). Dat maakt dat men heel goed moet weten wie, waarvoor de juiste aanspreekpartner is en of deze over de juiste bevoegdheden beschikt.

Transport/openbaar vervoer en infrastructuur

De beperkte wegendichtheid in het grensgebied zorgt voor relatief meer reistijd bij kleinere afstanden tussen grensregio's aan weerszijden, terwijl de omweg bij langere afstanden beperkt is (Rietveld, 2012).

De grensregio van Coevorden en Emlichheim laat inderdaad een soortgelijk beeld zien, misschien nog wel zelfs met een nog groter verschil. In deze regio is niet alleen in het grensoverschrijdende openbaar vervoer geen aansluiting maar is er ook in het binnenland zo goed als geen openbaar vervoer aanwezig. Men is aangewezen op de auto als verkeersmiddel. Dit is wel een belangrijk knelpunt omtrent de arbeidsmobiliteit. Met een laag inkomen is men al gauw afhankelijk van het openbaar vervoer en dat is er gewoon bijna niet. Er zijn wel plannen over de inrichting van een rendabele oplossing om in deze basisbehoefte te voorzien of over het reactiveren van oude spoorverbindingen over de grens, die later wederom voor aansluiting van de kleinere dorpen zouden kunnen zorgen.

Kerkrade en Herzogenrath wijken ten opzichte van andere grensregio's af van dit beeld. Zij profiteren ervan dat na de tweede wereldoorlog door hun geografische ligging het stremmen van grensoverschrijdende verbindingen niet doorgezet werden. Het openbaar vervoer sluit naadloos aan elkaar aan en maakt aansluiting tot aan de grotere steden aan beide zijden in het achterland mogelijk.

Informatieachterstand en insidervoordelen

Informatieachterstand is meestal een factor die zich in combinatie met andere factoren versterkt, namelijk bij verschillen in taal en cultuur. Advertenties die niet te lezen zijn en onbekende netwerken

zorgen voor meer zoektijd. Andersom kan ook juist heel specifieke kennis over een land nadelig zijn omdat deze kennis in het buurland wellicht helemaal niet van waarde is.

Kerkrade en Herzogenrath verwijzen hoofdzakelijk naar de grensinfopunten. Daarmee willen zij de factor informatieachterstand zoveel mogelijk elimineren. Tegelijkertijd willen zij naar mensen uitstralen dat zij er niet alleen voor staan en dat zij een beroep op hun advies mogen doen.

Toen deze grensinfopunten jaren geleden naar de grote steden verplaatst zouden worden heeft Eurode zich ervoor ingezet dat het grensinfopunt in Kerkrade en Herzogenrath zou kunnen blijven en dat het structureel en door de gehele regio ondersteund zou worden. De Provincie Limburg, Parkstad Limburg en de Städteregion Aachen profiteren immers ook van deze infopunten doordat de bedrijvigheid over en weer toeneemt. Zo hebben zij succesvol deze steunpunten uit kunnen breiden tot in de gehele regio.

In Coevorden en Emlichheim zelf is vanwege te weinig respons geen grensinfopunt aanwezig. De eerstvolgende is in Nordhorn, ca 40 km verwijderd. Dit ondervinden zij niet als probleem, men moet in deze regio al snel rekening houden met bepaalde reisafstanden.

Er is net een samenwerking in de regio Drenthe opgezet met onder andere het UWV en de Jobagentur voor het uitwisselen van gegevens om betere matches te kunnen maken. Deze samenwerking is niet zozeer naar buiten gericht maar meer intern.

Verder worden geen tweetalige advertenties geplaatst of dat Duitse bedrijven in de Nederlandse krant een advertentie plaatsen of andersom. Beide respondenten vonden dit wel een typisch onderwerp waar waarschijnlijk nog nooit over nagedacht is. Uiteindelijk is dat in hun ogen iets wat aan de bedrijven zelf is en valt niet onder de verantwoordelijkheid van de publieke sector. Daar moeten ondernemen eigen initiatief tonen.

Psychologische factoren

Zelfs in Herzogenrath en Kerkrade ondervinden mensen toch nog een psychologische barrière. Zij kijken op tegen de cultuurverschillen in de arbeidscultuur. Het is hen onbekend of men weet er niet mee om te gaan. Vaak is het een onzichtbare muur waardoor men niet eens overweegt om in het buurland een baan te zoeken.

De bedrijfscultuur is in Duitsland de laatste decennia wel minder autoritair geworden, toch zijn er nog steeds verschillen. Men moet alleen weten hoe men ermee om moet gaan. Daarom worden via Eurode nu stageplekken georganiseerd voor Nederlandse jongeren om met Duitse bedrijven kennis te maken. Vaak valt het uiteindelijk wel mee en is hiermee de drempel overwonnen.

Coevorden en Emlichheim kunnen dit beamen. Ook daar geeft men aan dat mensen huiverig zijn voor de andere (onbekende) werkcultuur. In Duitsland is tegenspraak nog steeds iets dat niet gemakkelijk geduld wordt. In Nederland is iedereen gewend zijn eigen mening te geven en dat wordt ook geduld. Men moet er wel feeling voor hebben om er mee overweg te kunnen.

Een ander punt is het groeiend populisme in beide landen.

Aachen heeft er momenteel nog weinig last van omdat zij in zijn geheel zeer pro-Europees ingesteld zijn en zich ten opzichte van het bondsland (en de nationale politiek) wel gehoord voelt. De partij AfD (Alternative für Deutschland) vindt daar weinig steun.

Daarentegen speelt in Kerkrade het anti-Haagse sentiment een grote rol en voelt de regio Limburg zich in het algemeen niet gehoord in de nationale politiek. Onderhuids spelen de sluitingen van de staatsmijnen nog een grote rol en het (gevoelde) desinteresse vanuit Den Haag de economische gevolgen om te buigen in nieuwe kansen. Vanuit dat sentiment, zo de stelling in het interview, is door velen de keus op de PVV gevallen. De samenwerking met Herzogenrath staat daarbij helemaal niet ter discussie, waarschijnlijk omdat de grenzen juist niet meer waar te nemen zijn en ook niet als zodanig gevoeld worden. Vaak beseffen zij helemaal niet dat het sluiten van de grenzen een doodssteek zouden betekenen voor deze regio. Gelukkig wordt er in de politiek (zowel op

gemeentelijk niveau als ook op nationaal niveau) nog steeds op samenwerking aangestuurd maar de toon is wel veranderd. Deze is nu minder ideologisch en er is meer behoefte aan concretisering van de doelstelling en verantwoording van de te nemen maatregel.

Coevorden en Emlichheim geven aan dat het groeiende populisme in beide binnenlanden meer een bijzaak is die men wel bijhoudt maar het raakt de samenwerking niet echt. In de lokale partijen zijn de PVV en de AfD (red.: ten tijde van het interview in 2017) niet vertegenwoordigd.

Men vermoedt dat het meer met de onrust ten opzichte van de vluchtelingenstromen te maken had maar deze spelen in deze regio geen rol. Bovendien ging het meer om de niet-westerse buitenlanders en niet de directe samenwerking met Duitsland en Nederland. Het zou zich pas anders kunnen ontwikkelen als deze partijen de landelijke politiek aan weerszijden zouden beïnvloeden. Tot nu toe zijn beide landen EU gezind en in de grensregio begint Europa volgens de respondenten echt te leven. Er zijn ook vele positieve dingen bereikt, er zijn niet alleen maar barrières.

Ook het draagvlak voor de samenwerking lijdt hier volgens de respondenten niet onder. Er zijn totaal geen raakvlakken met deze discussie in wat hun samenwerking als burens betreft. Dit was zelfs al direct na de oorlog zo, getuige de voortvarende herbeleving van de onderlinge contacten. Eeuwenlange onderlinge verbindingen laten zich ook door actuele nationale politiek niet de kop indrukken (denk ook aan de vele familiebanden over en weer). Van oudsher bestond al een convenant tussen het koninkrijk Nederland en het koninkrijk Hannover over de regeling van een Duits station in Coevorden (Bentheimer Eisenbahn).

Economische verschillen en asymmetrische effecten

Beide stedenparen erkennen dat er verschillen in lonen zijn die voor een vrije marktwerking kunnen zorgen maar of dit daadwerkelijk voordeel oplevert is erg afhankelijk is van de persoonlijke situatie of de leeftijdsfase. In totaal zijn er zoveel verschillende financiële regeling zoals kinderbijslag, hypotheekrenteaftrek, lagere/hogere kinderopvangkosten, lagere/hogere zorgpremies e.d. zodat zij uiteindelijk tegen elkaar op kunnen wegen en per saldo daadwerkelijk maar een klein verschil maken. Bovendien hebben zij vastgesteld dat een verschil in lonen niet allesbepalend is. Doorslaggevend is vaak een combinatie van factoren, gaat het bijvoorbeeld om werk of geen werk, een betere zorgdekking, een betaalbaar huis in het groen of de mogelijkheid tot een opleiding.

Bij grotere economische verschillen is in het verleden gebleken dat dit wel zeker pendelbewegingen met zich mee kan brengen. Maar de hedendaagse Nederlandse en de Duitse economie hangen heel dicht bij elkaar en zijn deels van elkaar afhankelijk. Een soortgelijk effect op basis van uitsluitend economische redenen blijft dan uit. De pendelbeweging beperkt zich daarom meestal tot het winkelend publiek waarbij de grenseffecten een minder grote rol spelen.

3. Op welke wijze gaan de beide stedenparen Kerkrade - Herzogenrath en Coevorden – Emlichheim om met eventuele belemmeringen door grensfactoren? Is er verschil in de benadering?

Er is zeker een verschil hoe beide stedenparen met deze situatie omgaan. Het Europark voelt zich niet direct als probleemeigenaar wat betreft de belemmeringen omtrent de arbeidsmobiliteit. Zij leggen de hoofdverantwoordelijkheid bij de burgers en de werkgevers neer. Zij weten wel dat er op verschillende beleidsterreinen pogingen worden ondernomen om de belemmeringen te reduceren maar het ruime gebied en het ontbreken van een uitgebreid netwerk aan openbaar personenvervoer is daarbij een behoorlijke spelbreker, laat staan het relatief geringe aantal inwoners die bepaalde activiteiten zoals een grensinfpunt effectief in te richten bijna onmogelijk maken.

Eurode daarentegen stuurt op meerdere beleidsterreinen aan op een en dezelfde problematiek. Zij spelen daarom vaker en bestendiger in op de heersende belemmeringen zodat zij de condities eromheen wat meer in hun voordeel weten te buigen. Ze erkennen dat er inderdaad verschillen zijn

tussen de landen die ook niet te voorkomen zijn maar proberen de burgers, de werknemers en de werkgevers, daarbij ter zijde te staan door ze steun te bieden op allerlei vraagstukken omtrent wonen, werken en leven in het buurland.

4. Zijn er succesfactoren en valkuilen die een positief effect van een partnerschap zouden kunnen beïnvloeden?

Belangrijke succesfactoren zijn in de ogen van Kerkrade en Herzogenrath continuïteit, een vaste/formele binding die het aanspreken van knelpunten mogelijk maakt en duidelijkheid ten opzichte van ondersteunend personeel om verloop te voorkomen.

Ten opzichte van nieuwe projecten moet vooraf een goede inschatting gemaakt worden of de administratieve lasten en investeringen opwegen tegen de baten die men erbij heeft.

Tenslotte is de houding van raadsleden en ondersteunend personeel een belangrijke factor. Een open houding ten opzichte van nieuwe dingen, andere taal, andere cultuur is een vereiste. Om miscommunicatie te voorkomen moet men kennis hebben van elkaars cultuur en de actuele politieke situatie.

Coevorden en Emlichheim vinden een gezamenlijke historie een belangrijke voorwaarde, zodat men beschikt over een gezamenlijk basis en daardoor elkaar beter begrijpt.

Samenwerking kan in hun ogen alleen slagen als het project een concreet doel heeft. Bovendien moeten de betrokken personen het belang ervan kunnen zien. Veel staat en valt met de proactieve houding, de inzet en het enthousiasme van de betrokken personen omdat een vast netwerk ontbreekt. Ook zij noemen een open houding als een bepalende factor in de samenwerking.

Een andere factor is het verschil in bevoegdheden en mandaten bij de instanties. Sommige bevoegdheden liggen op een ander niveau. Soms is niet meteen duidelijk tot welke contactpersoon en tot welke instantie men zich moet wenden.

Succesfactoren die ook in het vooronderzoek genoemd werden waren wederzijds respect voor elkaar, voor elkaars cultuur en de acceptatie van de verschillen onderling. Een open houding en vrijheid van meningsuiting zijn een belangrijke factor in de bejegening, waarbij je elkaar in waarde laat en de mogelijkheid wordt gegeven een vertrouwensband op te bouwen.

Ahaus en Haaksbergen gaven aan dat een relatie blijvend onderhouden moet worden. Alleen door een bestendige relatie wordt ervoor gezorgd dat de betreffende onderwerpen regelmatig terugkeren op de agenda van de gemeenteraad en de nodige aandacht ontvangen.

De centrale aansturing door de gemeentebesturen moet met name ondersteunend en faciliterend van aard zijn, zodat motivatie en enthousiasme niet verstikken.

Ook Winterswijk en Vreden delen de mening dat vertrouwen in elkaar en respect naar elkaar toe een belangrijke voorwaarde is bij een succesvolle samenwerking. Een open houding voor het onbekende is essentieel, talenkennis is een pre maar niet doorslaggevend. Laatste kan echter wel een drempel zijn bij formeel opgezette projecten waar veel juridische en bedrijfskundige kennis vereist is.

5. Zijn er bepaalde sociaaleconomische kenmerken met betrekking tot de grensfactoren en/of de DESTEP-variabelen waaraan een partnerstad moet voldoen voor een mogelijk positief effect op de grensfactoren?

De respondenten werd in het interview een opdracht gegeven bepaalde sociaaleconomische kenmerken van eventuele partnersteden in belangrijkheid op volgorde te leggen. Dit zijn de resultaten ervan:

Opvallend bij Kerkrade en Herzogenrath is dat zij taal als kenmerk apart bijvoegen. Taal heeft voor hen duidelijk ook iets met cultuur te maken en vormt voor hen een niet te miskennen factor in hun samenwerking en rondom de grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit. De prioriteit is wel afhankelijk van het doel van de samenwerking. Een samenwerking op economisch gebied vereist bijvoorbeeld meer taalkundigheid dan winkelen of recreatie.

De historische achtergrond mag niet onderschat worden anders leeft het niet bij de bevolking, heeft het geen draagvlak en is er geen binding mogelijk. De culturele achtergrond moet wel bij elkaar passen en is door de gezamenlijke geschiedenis gevormd. De grootte en het aantal inwoners maakt op zich niets uit, het moet wel enigszins in evenwicht zijn. Men moet elkaar als gelijkwaardige partner zien.

Door de geografische ligging en de gezamenlijke historie van Coevorden en Emlichheim is de samenwerking op natuurlijke weg gegroeid zoals die er nu is. Ook zij benadrukken het belang van een gezamenlijke basis om vervolgens een samenwerking op te kunnen zetten.

Zowel economische asymmetrie en vergelijkbare economische structuur zijn van belang. Dit is afhankelijk van de interpretatie ervan maar ook van het onderwerp en het doel van de samenwerking. Deze kenmerken hebben zij zelf toegevoegd aan de puzzel en laat zien dat zij veel projectgericht denken en werken. Grootte, aantal inwoners en demografische samenstelling spelen ook hier een ondergeschikte rol en zijn eveneens afhankelijk van de interpretatie.

6. Zijn er bepaalde relationele voorwaarden/criteria waardoor men bewust wel/niet voor een partnerstadrelatie kiest?

De respondenten werd in het interview ook een opdracht gegeven bepaalde relationele criteria in belangrijkheid op volgorde te leggen die bepalend zijn voor een goede partnerschapsrelatie/samenwerking. Ook hier bestond de mogelijkheid het vakje “Anders” te vullen met een eigen criteria. Dit zijn de resultaten ervan:

Kerkrade en Herzogenrath geven beiden aan dat de ene vereiste niet belangrijker is dan de andere. Alles moet aanwezig zijn om te kunnen functioneren. Ook daarbij speelt de continuïteit en belangrijke rol en moet men concreet invulling geven aan de doestelling om elkaars interesse te wekken.

Ten slotte kan het een spelbreker zijn als er sprake van te grote verschillen in een van de vooraf genoemde kenmerken zijn bijvoorbeeld bij te grote economische verschillen met een totaal andere problematiek en heel andere belangen spelen.

Ook Coevorden en Emlichheim zeggen dat de eerste drie voorwaarden even belangrijk zijn. Zonder samenhang en betrokkenheid geen gemeenschappelijke belangen en interesse in elkaar. Het een kan niet zonder het ander.

Daarna komen taal en te grote verschillen in de kenmerken. Taal hebben de respondenten als aparte tegel toegevoegd. Zij zien taal dus meer als een criteria tijdens de communicatie in de uitvoering, minder als een kenmerk van een van de plaatsen. De prioriteit is eveneens afhankelijk van het onderwerp en het doel van de samenwerking.

7. Conclusie

Beide stedenparen geven duidelijk aan dat een partnerstadsrelatie niet de juiste term is die hun relatie omschrijft of simpelweg niet bij hun past. In feite maakt het ook niet uit hoe men deze relatie noemt, het gaat om de invulling daarvan.

Een partnerstadsrelatie kenmerkt zich door de formele samenwerking op bestuurlijk niveau die naar buiten actief uitgedragen wordt, regelmatig contact tussen de bestuursleden over actualiteiten die in de andere gemeente spelen en de gezamenlijke centrale aanpak op meerdere beleidsterreinen om eventuele knelpunten aan te pakken en gezamenlijke initiatieven op te zetten.

De relatie tussen Kerkrade en Herzogenrath voldoet aan alle voornoemde punten en wordt daarom volgens de definitie van dit onderzoek juist wel gezien als partnerstadsrelatie.

Coevorden en Emlichheim maken ook wel gebruik van de horizontale lijn tussen de burgemeesters in de functie van aandeelhouder, maar hun formele relatie is beperkt tot het project Europark. Voor andere beleidsterreinen geldt deze verbinding niet. Daarom wordt de relatie tussen deze steden ook in dit onderzoek alleen als projectgerelateerde relatie gezien.

Met betrekking tot de algemene economische situatie kan men constateren dat er verschillen aanwezig zijn tussen de beide stedenparen. Deze verschillen kunnen echter niet direct gelinkt worden aan het feit of de stedenparen een partnerstadsrelatie zijn aangegaan of niet.

Kerkrade en Herzogenrath profiteren van een hoger marktpotentieel waardoor zij op het aantal banen beter scoren en waardoor de berekeningen met betrekking tot een daling van het aantal werklozen sterker zal stijgen dan in Coevorden en Emlichheim.

Bij beide stedenparen is er echter sprake van een geringe asymmetrie in de economische structuur zodat voor een groot deel van de werkzoekenden de mogelijkheid bestaat in dezelfde sector in het buurland een baan te vinden. Of daardoor de beloofde 7% daling aan werkloosheid behaald wordt is echter twijfelachtig. In de berekeningen van het CPB is namelijk geen rekening gehouden met juist dat kleine verschil in de economische structuur waarbij de aanwezigheid of juist het ontbreken van sectoren ervoor kan zorgen dat sommige banen in een bepaalde sector in het buurland simpelweg niet beschikbaar zijn. Daarbij is nog niet eens rekening gehouden met banen waarin een heel specifieke kennis noodzakelijk is die in het andere land helemaal niet van waarde is, bijvoorbeeld bij een belastingadviseur of een journalist. Daarnaast zou men ook rekening moeten houden met een stroom werkzoekenden die van het buurland hier naartoe zouden komen.

Andersom kan een makkelijkere arbeidsmobiliteit over en weer zeker de matching positief beïnvloeden en daardoor het marktpotentieel laten stijgen. Tegelijkertijd zorgt het niet al te grote verschil in economische structuur dat de gemeenten niet volledig andere belangen behartigen en zij elkaar kunnen vinden in hun gezamenlijke interesses zodat überhaupt de motivatie ontstaat om samen te willen werken. Gemeentes die op gemeentebestuurlijk niveau onderhoud plegen, weten van elkaars interesses, de sociaaleconomische belangen en de actuele politieke situatie en kunnen daarop veel beter anticiperen.

Belemmeringen door het verschil in taal en cultuur worden meer of minder door beide stedenparen ondervonden. In welke mate zij storend zijn of hinderen is voor de samenwerking afhankelijk van het doel en het onderwerp van de samenwerking. De ambtelijke ondersteuning van de Euroderaad ondervindt meer hinder door dreigende miscommunicatie, met betrekking tot de arbeidsmobiliteit spelen taal en cultuur met name een rol in het leren kennen van het onbekende. Ook hier is de belemmering door een eventueel taalgebrek sterk afhankelijk van welk soort werk men uitvoert. Taal- en cultuurverschillen zijn grotendeels te overwinnen met een open houding en goodwill maar vormen ook een niet verkenbare versterkende factor op andere grenseffecten.

Institutionele en administratieve verschillen vormen met name een belemmering op het gebied van diploma-erkenning, belastingstelsel en sociale verzekeringen. Beide stedenparen voorzien via grensinformatiepunten in de behoefte aan ondersteuning via bijvoorbeeld grensinfopunten. Maatregelen op landelijke wetgeving moeten echter op hoger niveau ingevoerd worden en wordt daarom aan de betreffende ministeries en hun commissies overgelaten.

Gebrek aan transportnetwerken en een beperkt openbaar vervoer werkt met name belemmerend op de arbeidsmobiliteit. In Coevorden en Emlichheim bleek dit een structureel probleem vanwege de weidsheid van het landschap ten opzichte van het aantal inwoners. Kerkrade en Herzogenrath profiteren van de nabijheid van de achterliggende steden en beschikken over een uitgebreide infrastructuur die op elkaar aansluit.

De grenseffecten 'Insidervoordelen en informatieachterstand' tellen tot de versterkende factoren onder de grenseffecten en zijn niet los van de andere grenseffecten te zien. Alle stedenparen ondersteunen de grensinfopunten. Maar Kerkrade - Herzogenrath en Haaksbergen – Ahaus treden daarnaast ook dienstverlenend op ten opzichte van particulieren en verenigingen, die gezamenlijke activiteiten willen opstarten. Zij voelen zich als partnersteden veel meer verplicht een dienstverlenende rol in te nemen ten opzichte van bedrijven en burgers.

In alle grenssteden speelt ook een psychologische factor mee, zowel bij partnersteden als ook bij niet-partnersteden. Deze factor komt met name naar boven als het gaat om cultuurverschillen op de werkvloer. Projecten zoals buurtaal en stagelopen in het buurland geven een eerste kleine inkijk in wat de verschillen zijn en hoe men daarmee om kan gaan. Dit soort projecten worden door de partnersteden veel actiever ondersteund en opgestart.

Psychologische effecten kunnen daarnaast nog ver voor het stadium van werk zoeken als een soort onzichtbare muur gevoeld worden die zich alleen in de hoofden afspeelt. Naast het buurtaaltraject zijn cultuur- en sportgerelateerde activiteiten over en weer bij uitstek geschikt voor een eerste kennismaking met het onbekende om het ijs te breken. Daardoor kan men de horizon verbreden en een basis leggen om (later) in het buurland te gaan werken of dit überhaupt te overwegen.

De partnersteden voorzien veel meer in deze activiteiten of ondersteunen particulieren en verenigingen actiever in het onderhouden van grensoverschrijdende contacten en activiteiten. Zij leggen daarin veel meer een basis om de grens niet meer als grens te zien maar daarboven uit te kijken.

Economische verschillen en asymmetrische effecten zijn minimaal aanwezig. De economieën zijn te nauw met elkaar verweven zodat op dit moment geen duidelijk effect daarin vast te stellen zijn. Wat betreft de arbeidsmobiliteit zijn de financiële voor- en nadelen te veel afhankelijk van de persoonlijke situatie en van de leeftijdsfase zodat daar geen algemene uitspraken over gemaakt kunnen worden. Het is eerder zo dat de financiële voor- en nadelen vaak tegen elkaar opwegen en daarom niet de enige beslissende factor zijn in de afweging of men in het buurland gaat werken. Asymmetrische effecten zijn daarom veel meer vast te stellen onder het winkelend publiek of andere kortstondige bezigheden.

Met betrekking tot de benadering van de grenseffecten kan geconcludeerd worden dat partnersteden zich veel meer als probleemeigenaar zien en zich verantwoordelijk voelen in het aanbieden van ondersteuning en/of het verwijzen naar de juiste dienstverlener. Ook proberen zij veel meer de situatie om te buigen en de randvoorwaarden te veranderen in plaats van te verwijzen naar de eigen verantwoording van scholen, burgers, werknemers en werkgevers.

Een ander belangrijk verschil tussen wel en niet-partnersteden is dat door het regelmatige contact op bestuurlijk niveau elkaars belangen en interessen veel beter in beeld blijven waardoor het draagvlak voor gezamenlijk projecten veel beter onderhouden wordt.

Tegelijkertijd kunnen vanuit een centraal punt de gezamenlijke activiteiten op verschillende beleidsterreinen opgestart worden zodat veel bestendiger ingespeeld kan worden op de belemmerende grensfactoren.

Een ander voordeel in een gezamenlijke benadering ligt daarin dat men door het gezamenlijke optreden bij hogere instanties beter gehoord en gezien wordt. Zij kunnen deze beter van het sociaaleconomische nut van bepaalde activiteiten voor de gehele regio overtuigen en zorgen dat zij daarin ondersteund worden.

Belangrijke voorwaarden en tegelijk ook succesfactoren voor zowel projectgerelateerde relaties als ook bestendige relaties op gemeente bestuurlijk niveau (oftewel partnerstadsrelaties) zijn een oprecht interesse in elkaar, een open houding voor andere dingen of werkwijzen, oplossingsgericht werken, elkaar in waarde laten en elkaar als gelijkwaardige partner respecteren. Stuk voor stuk relationele criteria waaraan een goede relatie moet voldoen.

Bij de partnersteden viel op dat zij daarnaast nog een andere belangrijke succesfactor noemden, namelijk continuïteit. Zoals alle relaties moeten ook deze relaties regelmatig onderhouden worden, wil men deze laten bloeien en er voordeel uit halen. Bij projectgerelateerde relaties schiet het onderhouden van deze relaties vaak tekort en bloedt het opgebouwde netwerk weer dood na verloop van de verschillende fases voor het betreffende project. Bij partnersteden ziet men dat projectgerelateerde contacten wellicht verwateren maar dat op basis van een bestendige samenwerking op gemeentebestuurlijk niveau een breder netwerk actief blijft.

Een grote valkuil van een centrale aansturing daarentegen is dat goedbedoelde ondersteuning als bemoeizuchtig ervaren wordt en daardoor motivatie en enthousiasme in de kiem gesmoord kunnen worden. Het is daarom van groot belang dat de ondersteuning met name dienstverlenend en faciliterend van aard is en initiatiefnemers zoveel mogelijk de regie in eigen hand houden.

Voor de verschillende vormen van samenwerking wegen plaatselijke sociaaleconomische kenmerken (grootte, aantal inwoners, demografische opbouw) volgens alle respondenten relatief weinig mee, hetzij de verschillen zijn zo groot dat er volledig andere interesses ontstaan of dat er op basis daarvan geen gelijkwaardige relatie aangegaan kan worden.

Gezamenlijke historie (roots), geografische ligging een vergelijkbare economische opbouw wegen zwaarder, maar zijn wel afhankelijk van het onderwerp en het doel van de samenwerking.

Kerkrade en Herzogenrath leggen duidelijk de nadruk op relationele factoren, zij noemen taal expliciet als belangrijkste sociaaleconomisch kenmerk voor een gezamenlijke samenwerking.

De toegevoegde kenmerken bij economische verschillen en asymmetrie van Coevorden en Emlichheim - afhankelijkheid van interpretatie, doel en onderwerp - lieten doorschemeren dat zij veel projectgericht denken en werken. Zij zagen verschillen in taal en cultuur meer als een criterium tijdens de communicatie in de uitvoering.

Afsluitend kan geconcludeerd worden dat een partnerstadsrelatie oftewel een bestendige relatie op gemeentebestuurlijk niveau sec geen directe meetbare bedrijfseconomische effecten voortbrengt maar indirect wel van waarde kan zijn en daarmee een veel bredere maatschappelijke invloed kan hebben door het bestendig inspelen op de grenseffecten via de verschillende beleidsterreinen.

Tegelijkertijd is het ook zo dat een partnerstadsrelatie tal van ondernemersinitiatieven en verenigingen mee kan nemen in zijn visie en daardoor indirect invloed uit kan oefenen op de mogelijkheden die lokale ondernemers zelf ondervinden en zien. Daarvoor kan het bestuur dan wel weer een directe betekenis hebben, namelijk dat zij binnen de bevoegdheden die de gemeente heeft de juiste voorwaarden scheppen, dat zij minder hinder ondervinden van de landsgrenzen en meer activiteiten aangezwengeld worden.

8. Aanbevelingen

Zorg voor een bestendige relationele partnerschap op gemeentebestuurlijk niveau waarin regelmatig en continu van gedachte gewisseld wordt over gezamenlijke lopende projecten en aandachtspunten op andere gebieden, zodat elkaars interesses, belangen en de actuele politieke en sociaaleconomische situatie bekend zijn. Daardoor kan op veranderingen vroegtijdig geanticipeerd worden. Investerings in tijd voor en aandacht aan elkaar is daarbij een vereiste.

De naam van deze relatie is daarbij irrelevant. De betreffende steden moeten zich daarmee kunnen identificeren. Gegroeide structuren moeten niet afgebroken worden maar uitgebreid worden zodat het niet kunstmatig voelt.

Zorg voor de juiste kaders op verschillende beleidsterreinen zodat grenseffecten bestendig aangepakt kunnen worden om een beter klimaat te scheppen voor gezamenlijke projecten en activiteiten of voor de oplossing van eventuele knelpunten rondom de grenseffecten. Dit reikt van lokale algemene verordeningen en vergunningen tot aan het ondersteunen van bedrijven en scholen bij het aanbieden van stageplekken en het faciliteren van taalprojecten en culturele activiteiten van verenigingen of zelfs particulieren.

Zorg voor een vast contactpersoon die voor externe partijen een aanspreekpunt vormt en intern ervoor zorgt dat de juiste partijen met elkaar in contact komen. Tegelijkertijd kan deze contactpersoon het bestuur tijdens het horizontale overleg terzijde staan om mee te denken over nieuwe verbindingen die door hun samenwerking eventuele knelpunten zouden kunnen oplossen. Belangrijk is ook hierbij dat voldoende geïnvesteerd wordt in de hoeveelheid aan beschikbare uren en de personele bezetting en dat deze aangepast wordt aan het aantal en de grootte van de lopende projecten zodat elk terrein de volledige aandacht ontvangt voor een juiste uitvoering. Daarbij kan ondersteuning geboden worden vanuit de betrokken beleidsterreinen.

Zorg dat binnen het horizontale overleg op gemeentebestuurlijk niveau de lopende projecten niet uit het oog verloren worden. Men moet ervoor waken dat deze projecten binnen de eigen afdelingen een geïsoleerd leven gaan leiden en niet meer aansluiten op hun evenknie in de partnerstad of op de andere beleidsterreinen. Eventuele knelpunten en strubbelingen bij een dergelijke samenwerking en de afstemming tussen de verschillende beleidsterreinen kunnen sneller en effectiever aangepakt worden als het horizontale overleg niet alleen tussen de betrokken partijen van de projecten plaatsvindt maar ook op bestuurlijk niveau. Daarin kan beter overzien worden of de doelstelling van de beleidsterreinen voor het grotere geheel nog een juiste zijn. Tegelijkertijd kunnen veranderingen op andere gebieden sneller gezien worden en ingeschat worden of zij invloed hebben op de lopende projecten.

Geef knelpunten die in het horizontale overleg op bestuurlijk niveau geconstateerd zijn en waar de gemeenten binnen hun bevoegdheden geen oplossingen voor kunnen bieden een groter platform. Door gezamenlijk op te treden kan het sneller onder de aandacht gebracht worden bij hogere overheidsinstanties waardoor een aanpak op regionaal of zelfs landelijk niveau sneller en effectiever opgezet kan worden.

Referentielijst

- Achterhoek 2020. (2018, maart 27). Opgehaald van Info over INTERREG project buurtaal:
<http://www.achterhoek2020.nl/wp-content/uploads/2014/07/interregproject-buurtaal-aanvraagformulier.pdf>
<http://www.achterhoek2020.nl/wp-content/uploads/2014/07/interregproject-buurtaal-aanvraagformulier.pdf>
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peter, V., Goede, M. d., & Velden, T. v. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen: Noordhoff.
- Bouwens, S. (2004). The dynamics of cross-border labor: Commuting from the Dutch to te German part of the Euregio Meuse-Rhine 1960-2000. *Journal of Borderlands Studies*, vol. 19 (2), 135-153.
- Braconier, H., & Pisu, M. (2013). *Road Connectivity and the Border Effect: Evidence from Europe*. OECD Economics Department Working Papers 1073.
- CBS Statline (24 februari 2018). Opgehaald van CBS Statline:
https://opendata.cbs.nl/statline/portal.html?_la=nl&_catalog=CBS
- CPB. (2016, november 23). De arbeidsmarkt aan de grens met en zonder grensbelemmeringen. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Dhuranton, G., & Puga, D. (2004). *Handbook of Regional an Urban Economics* (edition 1, volume 4 ed., Vol. chapter 48). (J. Henderson, & J. Thisse, Red.) Elsevier.
- Encyclo. (2016, april 9). Opgehaald van Encyclo: <http://www.encyclo.nl/begrip/partnerstad>
- Euregio. (2016, april 9). Opgehaald van Euregio: <http://www.euregio.eu/nl>
- EURES. (2016, april 9). Opgehaald van EURES: <https://ec.europa.eu/eures/public/nl/homepage>
- Eurode Business Centrum (EBC). (2018, Januari 30). Opgehaald van Eurode: <http://www.eurode.eu/>
- Fischer, P., Holm, E., Malmberg, G., & Straubhaar, T. (2000). *Why do people stay? Insider advantages an immobility*. HWWA Discussion Paper.
- Freriks, C. (2016). *Grensstad - Partnerstad, onderzoek of een partnerschapsrelatie zoals Haaksbergen en Ahaus die praktiseren voor Winterswijk en Vreden een meerwaarde zou betekenen*. niet gepubliceerd, Enschede.
- Gemeente Coevorden. (2018, februari 14). Opgehaald van Gemeente Coevorden:
<https://geschiedenis.coevorden.nl/coevorden>
- Gemeente Kerkrade. (2018, februari 12). Opgehaald van Gemeente Kerkrade:
https://www.kerkrade.nl/de_stad_kerkrade/stedelijke_structuur
- google maps. (2018, februari 27). Opgehaald van google maps: <http://maps24.eu/>
- GVZ Europark. (2018, Januari 20). Opgehaald van Europark: <http://www.gvz-europark.eu/index.php?id=4451>

- Houtum, H. (1999). Internationalisation an Mental Borders. *Economische en Sociale Geografie*, vol. 90(3), 329-335.
- Houtum, H. v., & Velde, M. v. (2004). The Power of Cross-Border Labour Market Immobility. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol. 95 (1), 100-107 doi:10.1111/j.0040-747X.2204.00296.x.
- Janssen, M. (2000). Borders and Labour-market Integration: Where is the Difference between Interregional an Cross-border Mobility? *Borders, regions and people*, 47-68.
- Janssen, M. (2000). Where is the Difference between Interregional an Cross-border Mobility? *Borders regions and people*, 47-68.
- Janssen, M. (2000). Where is the Difference between Interregional and Cross-border Mobility? *Borders region and people*, 47-68.
- Knotter, A. (2014). Changing Border Regimes, Mining an Cross-border Labor in the Dutch-Belgian-German Borderlands 1900-1973. *Journal of Borderlands Studies*, vol. 29 (3), 375-384.
- Krause, A., Rinne, U., & Zimmermann, K. (2014). *How Far Away Is a Single European Labor Market?* IZA Discussion Paper 8383.
- Landesdatenbank NRW (9 februari 2018). Opgehaald van LDB NRW: <https://www.landesdatenbank.nrw.de/ldbnrw/online/data;jsessionid=7B4535C862BA1B4F7F09A5A91C450362.ldb1?operation=abruftabellenVerzeichnis>
- LSN online (Landesstatistik Niedersachsen), (9 februari 2018). Opgehaald van LSN online: <http://www1.nls.niedersachsen.de/statistik/html/default.asp>
- Muilwijk, E. (2012). *DESTEP-analyse*. Opgeroepen op januari 14, 2016, van Intemarketing: <http://www.intemarketing.nl/marketing/analyses/destep>
- Projekt KRAKE . (2018, maart 27). Opgehaald van Projekt KRAKE: <https://project-krake.eu/het-project/>
- Rietveld, P. (2012). Barrier Effects od Borders: Implication od Border Crossing. *European Journal of Transport an Infrasturcture Reaserch (EJTIR)*, vol. 12(2), 150-166.
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2018, maart 27). Opgehaald van Rijksdienst voor Ondernemend Nederland: <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/interreg-2014-2020/interreg-europe>
- Schermer, K. (2008). *Interculturele samenwerking en communicatie* (1e druk ed.). Groningen: Noordhoff.
- Stadt Herzogenrath. (2018, februari 12). Opgehaald van Stadt Herzogenrath: <https://www.herzogenrath.de/icc/assisto/nav/d10/broker.jsp?uMen=d10486dc-b02f-231a-e904-dd2048168a88&uCon=8fd3528d-3b5d-4317-a162-6248168a88d7&uTem=aaaaaaaa-aaaa-aaaa-aaaa-000000000012>

Vleuten, A. v. (2012). *De bestuurlijke kaar van de Europese Unie*. Bussum: Coutinho.

Wikipedia. (2016, januari 9). *Partnerstad*. Opgeroepen op januari 14, 2016, van Wikipedia:
<http://nl.wikipedia.org/wiki/Partnerstad>

Wikipedia *Parkstad Limburg*. (2017, juli 23). Opgehaald van Wikipedia:
https://nl.wikipedia.org/wiki/Parkstad_Limburg

Zensus2011 (9 februari 2018). Opgehaald van Zensus:
https://ergebnisse.zensus2011.de/#dynTable:statUnit=PERSON;absRel=ANZAHL;ags=053340016016;agsAxis=X;yAxis=WIRTSZWG_MZ_STP;tableMeta

Afbeeldingen

De op de titelpagina gebruikte afbeeldingen zijn foto's van een serie standbeelden, genaamd "Wenn der Zöllner mit dem Schmuggler...". Zij staan in de grensdorpen Dinxperlo en Suderwick en zijn gemaakt door beeldhouwer Jürgen Ebert uit Bocholt. Zij geven een blik op de grensoverschrijdende activiteiten die in de vele smokkelanekdotes beschreven staan. Door de een (meestal de douanier) beschouwd als criminele activiteit, door de bewoners vaak ervaren als buurtschapshulp.

Bijlage 1

Vragenlijst interviews op basis van onderzoeksvragen

Bijlage 2

Onderzoeksrapport interviews

- Eurode: gemeente Kerkrade, gemeente Herzogenrath
- Europark: gemeente Coevorden, Samtgemeinde Emlichheim